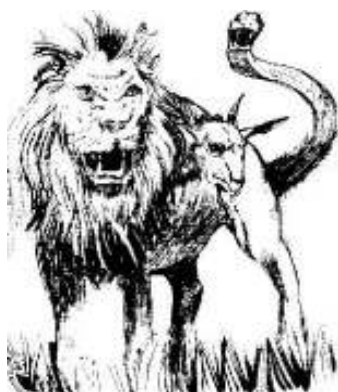

*Univerzita Karlova v Praze, filozofická fakulta,
Ústav pro klasickou archeologii*

obor klasická archeologie, studijní program historické vědy

bakalářská práce

Stanislava Kučová

ETRUSKÉ A ŘECKÉ CHIMÉRY ARCHAICKÉHO OBDOBÍ

vedoucí práce: PhDr. Jiří Musil, PhD.

2007

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Etruské a řecké chiméry archaického období“
vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze, 15. května 2007

Stanislava Kučová

OBSAH

1.	Mytologie		5
	Chiméra	5	
	Bellerofon a Pégasos		9
	Echidna a Tyfón – rodiče Chiméry		14
2.	Původ a vývoj Chiméry		18
	Původ legendy a zobrazení		18
	Řecká Chiméra	21	
	2.2.1 Počátky Chiméry v řeckém umění		21
	2.2.2 Vývoj řecké Chiméry		21
	2.2.3 Malé práce 7. století př. Kr.		25
	2.2.4 Po Korintu		28
	2.2.5 Chiméra dekorativní a epická		29
	2.2.6 Bellerofon a Pégasos		29
	2.2.7 Chiméra mimo Korint a Attiku		30
	Etruská Chiméra	31	
	2.3.1 Počátky v 7. století př. Kr.		31
	2.3.2 První typ etruské Chiméry		31
	2.3.3 Další typy		31
	2.3.4 Boj s Bellerofontem		32
	2.3.5 Okřídlená Chiméra 6. století př. Kr.		33
	Chiméra v klasickém období, za helénismu a Říma (shrnutí)	35	
	2.4.1 Řecká Chiméra		35
	2.4.2 Etruská Chiméra		35
3.	Katalog		37
	Řecká Chiméra	37	
	Etruská Chiméra	37	
4.	Závěr		54
5.	Seznam zkratk		57
6.	Seznam literatury		58

ÚVOD

*Echidna přivedla na svět i Chimairu, velkou a strašnou,
křepkou a rychlonohou, jež chrčila nezmarný oheň.
Tři měla ona hlavy: jak jarého lva byla jedna,
druhá jak kozí, třetí jak hadí – z mocného draka;
strašlivou sílu žhoucího ohně vydechovala –
odpředu lev a odzadu had a uprostřed koza.
Pak ji Pégasos zabil a šlechetný Bellerofontés.¹*

Tato bakalářská práce mapuje výskyt zobrazení Chiméry v archaické době v Řecku a v Etrurii a vývoj této smíšené bytosti. Budu sledovat vytváření základních typů a převládající tendence. Chiméra je námětem oblíbeným v předovýchodním, řeckém i etruském umění. I když bývá vnímána jako třídílná nestvůra, různila se její podoba v závislosti na čase a místě výskytu. Mým záměrem je posouzení tohoto ikonografického tématu a zhodnocení významu, jenž byl zobrazení přikládán.

Ikonografický rozbor není možný bez srovnání s literárními prameny. Věnovala jsem tedy v úvodní části práce větší pozornost mytologickým kořenům legendy i dalšímu mytologickému kontextu, tedy Bellerofontovi a Pégasovi, jejichž boj proti Chiméře tuto bytost nejvíce proslavil a jehož zobrazení najdeme také na vázách a dalších artefaktech. Text věnovaný rodičům Chiméry, Tyfónovi a Echidně, jsem připojila proto, že mi připadá důležité a zajímavé znát i širší mytologické souvislosti. Přiblížení tvorů, kteří Chiméru zrodili, jejich původ a role v řecké mytologii, to vše nám může pomoci k pochopení skutečnosti, jak mohla fantazie zrodit tak hrůzostrašné stvoření, jakým Chiméra je.

Druhá část textu se zabývá počátky zobrazení mýtu o Chiméře a Bellerofontovi a vývojem, který toto téma prodělalo během celého archaického období.

V první kapitole pohlédnu do oblastí Předního východu, kde nacházíme předobrazy pozdějších řeckých i etruských výtvarných děl s touto tematikou, v kapitolách dalších pak stanovím jednotlivé typy Chiméry, které se v Řecku a v Etrurii vyvinuly.

Textovou část uzavírá katalog, jehož členění vychází z *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* (LIMC), doplněný o další příklady.

Obrazová příloha I náleží k textové části práce, ke katalogu pak Příloha II (zobrazení Chiméry v Řecku) a Příloha III (vyobrazení Chiméry v Etrurii).

---

¹ Hésiodos, Zrození bohů, přel. J. Nováková, Praha 1976, 319 – 325

1. MYTOLOGIE

1.1 Chiméra

Chiméra, Chimaira, „koza“, Chimaera je hybridní monstrum, lev (někdy lvice) s hlavou kozy na hřbetě, ocas končí hlavou hada. Chiméra chrlila plameny a byla zabita Bellerofontem na Pégasu.²

Podle Homéra byl Bellerofon poslán králem Lýkie bojovat s tímto obávaným a strašlivým monstrem.³ Chiméra byla božského původu a vydechovala ohnivý dech.⁴ Jiný homérský text nás učí, že tato bytost byla v Lýdii krmena Amisodarem, aby zničila lidstvo.

*...jim otcem byl Amisódaros, jenž lítou
Chimairu vychoval kdys, však k záhubě přemnoha lidí.⁵*

Hésiodos, jak je vidět z úvodních veršů, činí z Chiméry dceru Echidny a Tyfóna a představuje ji také jako monstrum se třemi hlavami; lví, kozí a hadí. Eurípidés v dramatu *Ión* vykresluje Chiméru jako monstrum se třemi těly a s plamenným dechem.

*A ten zde, pozoruj,
na koni sedí křídlatém,
trojtělého pak netvora,
oheň dštícího, vraždí.⁶*

Téma ohně se objevuje také v Eurípidově *Élektře*, v níž sbor popisuje Achilleův štít a Chiméra je „lvice“:

*Na prsním krunýři lvice
oheň chrlící z tlamy,
na koně Pégasa hledící
utíká hbitými skoky.⁷*

---

² Jacquemin, A., LIMC, 1986, 249

³ viz str. 9

⁴ Homér, *Ílias*, přel. R. Mertlík, Praha 1980, 6, 178 – 183

⁵ Homér, *Ílias*, přel. R. Mertlík, Praha 1980, 16, 328 – 329

⁶ Eurípidés, *Ión*, přel. S. Stuna, Praha 1931, 203 – 206

Podrobnější popis nám dává Apollodóros, v jehož Bibliothéce se dočteme, že Chiméra má přední část lví, ocas hada a třetí kozí hlavu, chrlicí plameny, uprostřed těla. Ničila zemi; byla to jedna nestvůra se silou tří.⁸

Pindaros přebírá detail, týkající se chrlení plamenů:

*...Člověk bývá úspěšný, když
mu pomáhá některý bůh: pro bohy neplatí
žádné meze lidských
nadějí a přísah. A proto měl rek,
Glaukiov předek, úspěch. Vzal dar, zlatou uzdu,
nasadil ji Pégasovi do huby,
vyšvihl se na něho a zatančil válečný rej,
jako rek, v brnění a se zbraní.
Také do boje s ním jel.
Zdolal vojsko Amazonek, když střílely z dálky,
až z éteru, z pustých severských zátok,
a porazil i strašnou Chimairu,
již sršel z tlamy oheň, porazil
též Solymy. Ale pomlčím o tom,
jak skončil. Kůň se však dostal na Olymp,
tam, kde má Zeus pro koně stáj...⁹*

Chiméra žila v Lykii ve vulkanické rokli pohoří Kragu, která se dnes jmenuje Kullechimaira; jakmile ucítila člověka, vylezla ze svého doupěte a sežehla ho ohněm. Konkrétní podrobnosti o jejích obětech neznáme.

Podle římských básníků, zejména Vergilia, žila prý v podsvětí a hlídala tam se svým bratrem Kerberem vchod do Hádovy říše.¹⁰ V VI. knize Aeneidy se opět objevuje „*Chimaira chrlicí oheň*“:

---

⁷ Euripidés, Élektra, přel. O. Valešová, Praha 1978, 312

⁸ Apollodorus, The Library (Bibliotheka), přel. Sir J. Frazer, London 1976, II. III. 1 - 2,

⁹ Pindaros, Olympijské zpěvy, přel. J. Šprinc, Praha 2002, 13, 83 – 90

¹⁰ Zamarovský, V., Bohové a hrdinové antických bájí, Praha 1996, 194

*Jsou tam i obludy mnohé a divoké, rozdílných tvarů:
Kentauři u samých dveří tam peleši, dvojtvaré Skyilly,
Briareus, storuký obr, a strašná obluda lernská,
která syčí hrozně, a Chimaera chrlící oheň,
Gorgon a Harpyjí plémě a Géryón trojího těla.¹¹*

V komentáři Servia Honorata se tvrdí, že podle důvěryhodných pramenů pocházela z Lýkie, v kteréžto krajině se nachází i sopka nesoucí její jméno. Úpatí hory je zamořeno hady, na travnatých svazích se pasou kozy, vrchol vydechuje plameny a na něm mají svou jeskyni lvi. Chiméra je jakousi metaforou tohoto podivného uspořádání. V Ovidiových Proměnách se dočteme:

*Kragos již opustila i Limyru, Xanthu též proudy,
jakož i Chimairin vrch – té planul uprostřed těla
oheň, lvi měla hruď i tvář, však hadí byl ocas -¹²*

Plinius starší v Kapitolách o přírodě uvádí: *„Etna má stále po tolik let dostatečné množství paliva, že zasypává okolí popelem podobným zimnímu jíní. Ale nejen na ní ukazuje příroda svou palčivou moc: ve Faselitidě hoří vrch Chimaira neustálým plamenem ve dne v noci, oheň její vodou nezhasíná a utlumí se jen hnojem neb zemí, jak tvrdí knidský Ktésiás.“¹³*

Již Plútarchos naznačoval, že Chimaira byla jménem kapitána pirátů, jenž si dal na své lodi zobrazit lva, kozu a zmiji. Chimaira byla dosti nesourodá: ze lva, kozy a hada (podle některých textů draka) nebylo možné sestavit zvíře. Časem se „Chimaira“ proměnila v „chiméričnost“. Nesourodá podoba zaniká, slovo zůstává a označuje cosi nemožného. Falešná představa, odpoutaná obrazotvornost – tak definují Chimairu slovníková hesla.¹⁴ Chiméra také může představovat obraz lidského života a jeho generací.

Do řeckých mýtů se dostala Chiméra z východu, kde byly podobné fantastické obludy velmi rozšířeny. Její nejstarší zobrazení se našlo na reliéfu v troskách chetitské pevnosti Karchemiše u Eufratu (*obr. I*), zničené roku 713 př. Kr. Asyřany (Chiméra byla také

¹¹ Vergilius, Aenéis, přel. O. Vaňorný, Praha 1941, 285 – 289

¹² Publius Ovidius Naso, Proměny, přel. F. Stiebitz, Praha 1967, 9, 647

¹³ Plinius Starší, Kapitoly o přírodě, přel. F. Němeček, Praha 1973, II, 106

¹⁴ Borges, J. L., Fantastická zoologie, Praha 1988, 95 – 97

symbolem posvátného roku Velké bohyně o třech obdobích: lev pro jaro, koza pro léto, had pro zimu). V Řecku se s jejím obrazem poprvé setkáváme na keramice od 1. poloviny 7. století př. Kr.

Poškozená skleněná destička nalezená v Dendrách nedaleko Mykén ukazuje hrdinu, jak se rve se lvem, z jehož zad vyčnívá něco, co se podobá kozí hlavě; ocas je dlouhý a hadovitý. Anne Roes¹⁵ cituje Perssona, z něhož vycházejí Wilamowitz a Nilsson, kteří zobrazení berou jako mykénské vyjádření klasického mýtu, ale podotýká, že skleněná destička je poškozená a kozí hlava, která se zdá vyrůstat ze zad lva, směřujícího doprava, může být stejně tak i zadní část jelena, do nějž se lev zakusuje. V tomto smysli Anne Roes destičku i překresluje (*obr. II*).

Lúkiános ve své knize Šlehy a úsměvy v části Hovory podsvětní zmiňuje Chiméru v rozhovoru Mínóa a Sóstrata: „*Tenhle lupič Sóstratos budiž uvržen do Pyriflegethontu, toho svatokrádce ať rozsápe Chimaira, toho samovládce, Herme, napněte vedle Titya a ať také jemu supové drásají játra, ale vy dobří odejděte ihned na Élysijskou rovinu a pobývejte na ostrovech blažených za to, že jste si počínali v životě spravedlivě!*“¹⁶

Chiméra je synonymem klamně představy, vidiny, přeludu. Stejně tak i adjektivum chimerický. V odborné terminologii je chiméra rostlina vzniklá roubováním dvou druhů, jejichž znaky se u ní objevují vedle sebe, paralelně rostou dvě různá pletiva. U živočichů jedinec složený z buněk, které nemají všechny stejnou genetickou informaci. Chiméry jsou i podtřída hlubinných ryb bizarního tvaru.

---

¹⁵ Roes, A., The Representation of the Chimaera, in: JHS 54, 1934, 25, odtud i obr.

¹⁶ Lúkiános, Šlehy a úsměvy, Hovory podsvětní, přel. L. Varcl, Praha 1969, 30

1.2 Bellerofon a Pégasos

Bellerofontés (rodokmen viz *obr. III*)¹⁷ byl vedle Persea a Kadma největší hrdina a obludobijce před časy Hérakleovými. Byl krásný jako bůh a odvahou se též rovnal bohům. Pocházel ze Sísyfova rodu, Sísyfos byl jeho děd a jeho otcem byl Glaukos. Kdyby nebylo Íliady, považovali bychom ho pouze za syna mořského boha, ať už se jmenuje Glaukos nebo Poseidón. Jeho matkou byla Eurynomé, vládkyně moře a veliká Diova manželka, nebo Eurymeda (ženský tvar od Eurymedón, „Široce vládnoucí“, tedy také vládce moře).

Jako syn Glauka, „Zeleného jako moře“, byl hrdinským dítětem, které se z moře vynořilo. Brzy skolil dávného nepřítele zvaného Belleros (Apollodóros uvádí, že zabil korintského tyrana jménem Bellerus): Bellerofón nebo Bellerofontés je vlastně „Bellerobijce“ (a potom prý, dle jiného zdroje, zabil ještě vlastního bratra, který se, jak se obvykle uvádí, jmenoval Déliades). Jenže každá vražda je poskvrnou, tak musel opustit město (také se jinde říká, že muže zabil v Korintu náhodou). Před tímto vítězstvím se však mladý hrdina jmenoval jinak, například Hipponoos (toto jméno jej spojuje s ušlechtilým koněm, *hippos*). Nebo používal téhož jména jako bratr jeho slavného koně Pégasa, Poiseidónova syna, jinoch, k němuž se nepojí žádný příběh vyjma rodopisy a vyprávění o jeho narození. Není divu, že tomu tak bylo, když původní jméno brzy ustoupilo jménu Bellerofontés a hrdina se jen v chlapeckém věku a raném jinošství jmenoval Chrysaór, „Ten se zlatým mečem“ (v rodopise se toto jméno uvádí na místě, které zpravidla náleží Bellerofontovi, poněvadž tento Chrysaór byl také syn Glauka, syna Sísyfova). Saska – Groh uvádějí, že Bellerofon nebo Bellerofontes jest původně bytost božská, a sice bůh světla nebeského; proto nazývá se synem Glauka, poněvadž slunce z moře vychází. Jako bůh slunce jezdí Bellerofon na okřídleném koni Pégasu, který vyskočil z krku Medúsy od Persea sřáté, a sídlí v paláci Diově přinášeje hromovládci blesky.¹⁸

*Jakmile tedy od šije hlavu jí Perseus uřal,
vyskočil Pégasos oř a veliký Chryzáór na svět.
Po zřídlech Okeánových, kde vznikl, se jmenoval prvý;
Druhý ze zlata meč zas třímal v milných rukou.*

¹⁷ Kerényi, K., *Mytologie Řeků II*, C, přel. J. Binder, Praha 1998, 270 – 271

¹⁸ Saska, L.F. – Groh, F., *Mythologie Řeků a Římanů*, Praha 1938, 142 - 144

*Prvý se vznesl, a opustiv zemi, rodičku ovčí,
šel mezi nesmrtelné; i bydlí v Diových domech,
Diovi obmyslnému tam vozí hromy a blesky.¹⁹*

Příběh o narození Pégasa nám vypráví také Karl Kerényi.²⁰
„Když Perseus uřízl Medúse hlavu, byla těhotná s Poseidónem a nosila v lůně hrdinu a okřídleného hřebce: Chrysaóra a Pégasa. Vyskočili z těla sřaté matky krkem. Od toho okamžiku neslyšíme už vůbec o Chrysaórovi, dále se vypráví už jen o hřebci. Pégasos se napil z pramene Peiréné. (...) V samém jméně Pégasos je vyjádřena spojitost s vyvěrajícím pramenem, pégé. Hippúkrené, „Koňský pramen“, prý vyrazil zpod Pégasových kopyt na Helikónu a totěž se vyprávělo také o samé Peiréné. Bylo snadné přibásnit mu něco podobného, když byl jeho otcem Poseidón.“

Ve štítu Artemidina chrámu na Korkýře je toto zobrazeno: Gorgóna zrodila Pégasa a Chrysaóra v okamžiku své smrti z ruky Perseovy (*obr. IV*).

Pégasos byl miláčkem Múz na Helikónu, pro něž úderem kopyta ve tvaru měsíce vytvořil pramen Hippokrénu. Bellerofon jej však našel až později, jak pije z Peirény na korintské akropoli.

Kerényi vypráví o Bellerofontovi dále, že si přál dostat od otce okřídleného koně. Poseidón ho synovi daroval. Nebylo však jednoduché koně při napájení chytit (Pégasos prý často přilétal na Akrokorint), protože ještě nebyla vynalezena uzda; nakonec ji hrdinovi přinesla Athéna (Pausaniás tvrdí, že Athéna Bellerofontovi darovala Pégasa už s uzdou, a na jiném místě se říká, že tak učinil Poseidón, který byl ve skutečnosti Bellerofontovým otcem).

„Nedaleko náhrobku je svatyně Athény zvané S uzdou (Chalinitis). Athéna prý totiž nejvíce z bohů pomohla Bellerofontovi jak v ostatních podnicích, tak i v tom, že přemohla Pégasa, vložila na něho uzdu a tak mu ho odevzdala.“²¹

Bellerofón číhal na Pégasa mnoho dní a nocí, nakonec se ho dočkal²² a na radu věstce Polyída (Polyeida) na něj hodil²³ zlatou uzdu.²⁴

¹⁹ Hésiodos, Zrození bohů, 1976, 280 – 286

²⁰ Kerényi, K., Mytologie Řeků II, 1998, 1, VIII, 65

²¹ Pausaniás, Cesta po Řecku, přel. H. Businská, Praha 1973, I, II, 4,

²² Pindaros, Olympijské zpěvy, 2002, 13, 68 - 83

²³ Prvním a jediným, kdo si Pégasa osedlal před Bellerofontem, byl Perseus, viz Kerényi, K., Mytologie Řeků II, 1998, 1, IV, 45).

Určitě se brzy nato stal Bellerofontem, „Bellerobijcem“, skolil, jak je uvedeno výše, dávného nepřítele zvaného Belleros (o němž dle Kerényiho nelze říci více, než že tu byl určitě od začátku a jmenoval se takto, jestliže Bellerofontés získal své všeobecně známé pojmenování jeho přemožením), a tím upadlo dřívější jméno v zapomnění. Musel pak však také pykat a dát se očistit, odešel tedy z Korintu do Tíryntu, kde panoval král Proitos, a ten ho jakožto svrchovaný vládce očistil od vraždy (jeden text uvádí, že se vydal do Argu).²⁵ Jeho žena Anteia, maloasijská královská dcera (v tragédiích Stheneboia)²⁶ se do sličného jezdce na Pégasovi zamilovala a pokusila se jej svést. Když se jí to nezdařilo, řekla manželovi: „Buď zemři sám, Proite, anebo zabij Bellerofonta, který mě proti mé vůli chtěl svést k milostným hrám.“ Král se rozlítil, ale neodvážil se sám hosta zabít. Poslal ho do Lýkie ke svému tchánovi (Iobatés nebo, podle jiných, Amisódaros, který vychoval Chiméru) s osudnými písmeny na zapečetěných destičkách („...dav mu složenou tabulku, na níž neblahá nějaká znamení naškrtnána byla“, je to nejstarší zmínka o písmu v řecké literatuře).²⁷

*Já sám věřím a zajisté každý, kdo nepřečetl povrchně vrše Homérovy, že Bellerofontés nebyl samostatný král, nýbrž že se zdržoval u Proita a Argejských, Korint’ané pak i po jeho odstěhování do Lykie neposlouchali o nic méně krále v Argu nebo v Mykénách.*²⁸

Celých devět dní ho lycký král hostil, obětovali devět býků. Desátého dne si přečetl tchánův dopis a pochopil, že má Bellerofonta sprovodit za světa. Uložil mu tedy, aby zabil zázračné zvíře, které měl mezi svým dobyt看em. Patrně je vrhlo nějaké dobytče z jeho stáda, koza. Mladou kozu, která přečkala jen jednu zimu, nazývali chimaira. Pod tímto jménem zůstalo pak v paměti lycké zázračné zvíře, ačkoli mělo kozí jen trup a hlavu. Vpředu to byl lev, vzadu had, mělo tři hlavy a chrlilo oheň. Bellerofontés vsedl na své zázračné zvíře, Pégasa, vznesl se s ním do výše a ze vzduchu Chimairu zabil šípy (nebo, jak se uvádí jinde, pouze jedním šípem, kterým ji zasáhl v okamžiku, kdy vylezla z doupěte, čímž ji pouze zranil). Obluda na něj zaútočila ohněm ze svých tří tlam, snažila se ho zasáhnout hadím ocasem, skákala za ním do výšky a otřásala zemí, až skály pukaly – všechno však bylo marné, hrdina ji přesto zabil a donesl králi Iobatovi). Jinde se uvádí, že jí do tlamy vrazil kopí, na

---

²⁴ Kerényi, K., *Mytologie Řeků II*, 1998, 1, VIII, 65

²⁵ Fink, G., *Encyklopedie antické mytologie*, Praha 1996, 72 – 73

²⁶ Ucházet se také o Aithru („Jasná obloha“) (Kerényi, K., 1998, 3, 161)

²⁷ Saska, L.F. – Groh, F., *Mythologie Řeků a Římanů*, 1938, 142, pozn. 1

²⁸ Pausaniás, *Cesta po Řecku*, 1973, I, II, 4

jehož špici bylo olovo, které se rozžhaveným dechem obludy roztavilo a udusilo ji (nebo jí sežehlo útroby). Na vázových malbách svírá Bellerofon ruce spíše oštěp nebo dokonce Poseidónův trojzubec.

Nato ho král poslal na smrt podruhé: proti Solymnům, které také porazil. Potřetí musel soupeřit s bojovnými Amazonkami (bydlely na východním a jihovýchodním pobřeží Černého moře poblíž Kavkazu, zvláště při řece Thermodontu, jejich hlavním sídlem bylo město Themiskyra). Nade všemi zvítězil hrdina tak, že se vznesl vysoko nad ně, mimo dostřel luku, a házel jim na hlavu velké balvany. Potom na lykijské planině u Xanthu zahnal tlupu kárských pirátů vedenou jistým Cheimarrhem, prchlivým a vychloubačným válečníkem, který se plavil na lodi s figurou lva na přídi a hada na zádi (tato epizoda má zřejmě vysvětlovat, proč Chiméra dští oheň). Když se vítězně vrátil, čekali na něj v záloze nejlepší lyčtí hrdinové. Žádný z nich se domů nevrátil.

Bellerofon sestoupil z koně a modlil se, aby Poseidón za jeho zády zaplavil xanthijskou pláň, zatímco on půjde do paláce pěšky. Poseidón jeho modlitbu vyslyšel a seslal velké vlny, které se valily kupředu, jak se blížil k Iobatovu paláci. Xanthijské ženy si vykasaly sukně po pás, přiběhly k němu a jedna přes druhou se mu nabízely, jen když ustoupí. Hrdina byl tak cudný, že se otočil a utekl, a s ním ustoupily i vlny. Tak v něm král poznal potomka bohů, vytáhl dopis a požadoval přesné vyličení celé záležitosti. Když se dozvěděl pravdu, prosil hrdinu za odpuštění, dal mu za ženu svou dceru Filonoé a polovinu království (pochválil také xanthijské ženy a nařídil, že v budoucnu se tam bude odvozovat původ každého od matky). Bellerofón a Filonoé zplodili dva syny (Ísandra, jehož zabil Árés, a Hippolocha, který nastoupil po otci na trůn v Lykii a měl syna Glauka) a dceru Láodameiu, která byla tak krásná, že v ní našel zalíbení samotný Zeus (a porodila mu Sarpedona, přičemž byla pak rozhněvanou Artemidou vyrvána životu). Bellerofontés spojil maloasijské země Lykii a Karii s královstvím argejským, které zahrnovalo i Korint. Jeho vnukové bojovali u Tróje.²⁹

V Eurípidově tragédii *Stheneboia* (zachovány jsou pouze zlomky) přiletěl hérós po zabítí Chiméry do Korintu, aby se pomstil Proitově ženě, která mu zrovna coby nebožtíkovi přinášela oběť. Hrdina předstíral, že ji miluje, vysadil ji na Pégasa a shodil u Mélu do moře (na jedné vázové malbě si přitom zakrývá rukou obličej). Možná také spáchala sebevraždu.

Nakonec prý zpychnul a chtěl se se svým ořem vznést až k nebesům a vniknout do rady bohů (zpracovává to Eurípides v nedochované tragédii *Bellerofontés* z 5. století př. Kr., v níž se zklamaný a pochybující hrdina vznese na Pégasovi nad jeviště; chtěl se totiž přesvědčit, jestli bohové skutečně existují). Božský hřebec opovážlivého jezdce shodil (Zeus seslal ováda, který Pégasa štípl, jinde se pak uvádí, že střečka, který ho bodl pod ocasem), ten spadl na hlavu a ztratil rozum. Spadl do trní, do nížiny Aléionské (nivy alejské), „Nížiny bloudění“ v Malé Asii, kde se stranil společnosti lidí (bloumal jako pomatený po světě). Kulhavý, slepý a osamělý bloudil po zemi a truchlil nad údělem smrtelníků, vyhýbal se cestám lidí, dokud ho nedostihla smrt, zatímco nesmrtelný Pégasos nosí vládci bohů blesky nebo slouží bohyni Eós, která přináší jitro a unáší jinochy - vzali ho na Olymp do pradávne stáje pro božské oře.

V mýtu nacházíme zřejmé analogie s mýtem o Héraklovi a Perseovi, v případě Bellerofonta jde spíše o interpretaci moralistní: mýtus je důkazem potrestání člověka propadlého pýše (*hybris*) a překročení míry.

„Ctěn býval Bellerofontes i o sobě i společně, zvláště s Poseidonem. V cypřišovém háji Kraneiu blíže Korinthu měl posvátný okrsek i společný chrám s Afrodítou.“³⁰

Mýtus o Bellerofontovi je maloasijského původu. Byl původně lyckým bohem slunce, který putoval po nebi na okřídleném koni a svými střelami krotil nepřátelské přírodní síly, zosobněné Chimérou.³¹

Všechno jsou stopy staré básně, snad korintského „národního eposu“, v němž se pospojovaly široce rozvětvené motivy.

Bellerofon bývá zobrazován nejčastěji s Pégasem,³² někdy v boji s Chimérou; méně často pak při svých dalších dobrodružstvích.

---

²⁹ Homér, *Ílias*, 1980, 6, 152 – 183

³⁰ Saska, L.F. – Groh, F., *Mythologie Řeků a Římanů*, 1938, 144

³¹ Zamarovský, Vojtěch, *Bohové a hrdinové antických bájí*, Praha 1996, 79 – 81

³² Lochin, C., *Pégasos & Bellerophon*, LIMC VII, Zürich/München 1994, 214 – 230, obr. 142 - 171

1.3 Echidna a Tyfón – rodiče Chiméry

*Jinou v hluboké sluji pak zrodila obludu hroznou,
která na lidi smrtelné nebyla podobna v ničem,
ani na věčné bohy, ta urputná Echidna božská,
zpolovic panna jiskrnozraká a spanilá v tváři,
zpolovic zase obrovský had, jak dlouhý, tak děsný,
pestrý, masožravý, v té skrýši pod svatou zemí.³³*

Hésiodos vypráví o bohyni jménem Echidna,³⁴ „Hadice“, kterou přivedli na svět Forkys a Kétó (jinde se uvádí, že to byl obr Chrysaor a Ókeanovna Kallirhoé). Božská Echidna, chrabré mysli, olbřímí postavy, nepodobná smrtelnému člověku ani nesmrtelnému bohu, se narodila v jeskyni. Napůl to byla sličná dívka jiskrných zraků, napůl obrovský had, který se hbitě plazil v dutinách božské země a všechno surově hltal. Její sluj byla pod jedním skaliskem, daleko od bohů i lidí. Byla jí přidělena za obydlí nesmrtelnými bohy.³⁵ Pobývala v Arimách v Lýdii, kde měl podle Homéra „lože Týfoeus“, Echidnin manžel, a bohyně mu zde povila celou řadu oblud.³⁶

Její děti byly podle Hésioda především trojhlavý (nebo snad pětihlavý) podsvětní pes Kerberos (jenž byl spojován s egyptským Anúbidem, doprovázejícím duše do podsvětí) a dvouhlavý Orthos (Orthros), pes tříhlavého Géryona. Orthos měl ještě sedm hadích hlav nebo nejméně jeden hadí ocas, jaký měl i Kerberos. (Orthos byl Sírius, psí hvězda, zahajoval athénský nový rok – měl dvě hlavy, protože reformovaný rok měl v Athénách dvě roční období; Orthův syn – lev – je znakem první poloviny, a jeho dcera – had – znakem druhé. Když zmizelo znamení kozy, Chiméra uvolnila místo Sfinze. Orthos se jmenoval „časný“ snad proto, že zahajoval nový rok.) Zplodil s vlastní matkou Echidnou Figu nebo okřídlenou Sfinxu, napůl pannu a napůl lvici (Sfinx tedy pocházela od Tyfóna a Echidny, nebo, dle Hésioda, od Chiméry a Ortha), a nemejského lva. Tyfáónovi porodila Echidna i lernskou Hydru, vodního hada s mnoha hlavami, která se zobrazuje podobná své matce.³⁷

³³ Hésiodos, Zrození bohů, 1976, 295 – 300

³⁴ Echidnou se zabývá prof. Radislav Hošek v LIMC III, 678 – 679, vyobrazení však chybějí.

³⁵ Hésiodos, Zrození bohů, 1976, 301 – 305

³⁶ Hésiodos, Zrození bohů, 1976, 306 – 313

³⁷ Hésiodos, Zrození bohů, 1976, 326 – 332

Z Echidny se zrodila také oheň chrlící Chimaira.³⁸ Vyprávělo se, že Echidna zahynula podobně jako většina jejích dětí: Argos, který měl oči po celém těle, ji zabil ve spánku, Hésiodos však tvrdí, že je to nesmrtelná, nestárnoucí nymfa. Encyklopedie Der Neue Pauly uvádí, že příběh a ikonografie Echidny byly do Řecka importovány („*Iluyanka u Chetitů, Tiámat v Mezopotámii*“).³⁹ Může pobývat také u Skythů, za jejichž pramatku byla Řeky pokládána – v řeckém zrcadlení skythského mýtu o počátku je matkou tří Hérakleových synů, mimo jiné eponymních Skythů - nebo v podsvětí. Lokální podání z ní dělá peloponnéskou lupičku, kterou zabil Argos.

Titán, drak Tyfóeus - zvaný také Tyfaón, Tyfón nebo Tyfós (*obr. V - XIV*), který bývá často zaměňován s Tyfonem Egyptanů (ale není s ním totožný) se zrodil po pádu Titánů jako Gaiin nejmladší syn (porodila ho v jeskyni v Kilikii jako své nejmladší dítě). Jeho otcem byl údajně Tartaros. Byla to největší příšera, jaká kdy přišla na svět.

*Když ale od Titánů si nebesa vyčistil Zeus,
Tyfóea, své nejmladší dítě, olbřímí Země
počala z Tartaru v lásce skrz rozkošnou Afroditu...*⁴⁰

Delfského Tyfaóna (také bývá ztotožňován s Pythónem) porodila Héra bez manžela v hněvu, když Zeus přivedl na svět Palladu Athénu. Héra chtěla syna, „o nic slabšího, než je Zeus“, „Oč byl Zeus mocnější než Kronos, o to necht' je mocnější můj syn!“. Héra ho přinesla do Delf, kde se ho ujala dračice (bohyně přidala jedno zlo k druhému, svěřila draka dračici na výchovu).⁴¹ Maloasijský Tyfóeus přišel na svět v Kilikii, půl člověk, půl zvíře. Velikostí a silou předčil všechny Gaiiny děti. Od hlavy po bedra měl lidskou podobu a byl tak vysoký, že přečníval všechny hory a temenem (jinde čelem) se často dotýkal hvězd. Jedna paže sahala až k západu slunce, druhá k východu; roztažené paže sahaly na tisíc a sto stadií na každou stranu). Z ramenou mu vyrůstalo sto hadích hlav (místo dlaní měl bezpočet hadích hlav). Od beder dolů vypadal jako dva obrovští svíjející se hadi, kteří mu sahali až po hlavu a vydávali syčivý zvuk. O stovce jeho hlav se vypráví, že vydávaly hlas mnohdy bohům srozumitelný, ale uměly také řvát jako býk nebo lev, štěkat jako pes a syčet, že se to rozléhalo v horách

³⁸ str. 5

³⁹ Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike, Band 3, Stuttgart 1997, 869

⁴⁰ Hésiodos, Zrození bohů, 1976, 820 – 823

⁴¹ Homérské hymny, Hymnus na Apollóna, přel. O. Smrčka, Praha 1959, 3, 305

(možná také uměly vydávat sto různých hlasů). *Ohyzdná oslí hlava se dotýkala hvězd, obrovská křídla zatemňovala slunce, z očí mu šlehal oheň a z úst fičely rozžhavené skály.*“⁴²

Po celém těle byl opeřený, vlasy a vousy mu vlály ve větru, v očích hořel oheň. Se sykotem a řevem vrhal ohnivé balvany k nebi a místo slin stříkal z úst šlehající plameny.⁴³ Jinde se také dočteme, že „*Z očí mu šlehají plameny, na každém prstu má draka a kolem těla s křídly se v jeho dolní části obtáčejí odporné zmije.*“⁴⁴

Měl vládnout nad bohy i lidmi, Zeus ho však srazil z dálky blesky a z blízka ocelovým srpem, pronásledoval ho a pral se s ním, omotali ho však obrovští svíjející se hadi. Drak se zmocnil srpu a vyřezal bohu šlachy na rukou i na nohou a odvedl ho do Kylikie (Malá Asie) do jeskyně „*Kožený měch*“. Postavil na stráž dračici Delfynu, napůl děvče, napůl hada. Hermés (i když dle Kerényiho by Hermés do tohoto příběhu patřit neměl) s Aigipanem (bůh Pan ve své kobyli podobě (*aix*), který byl zřejmě s drakem spřízněný a zradil ho – i delfský drak Pythón měl syna jménem Aix) však Diovi šlachy vrátili (nebo Kadmos jako pasáček, prý tvrdil, že je potřebuje jako struny na lyru, na níž prý bude potom Delfyně, jak slíbil, rozkošně hrát, a zastřelil ji potom Apollón). Pan totiž vyděsil Delfynu náhlým zařváním, ten se zotavil a pronásledoval draka k hoře Nysa, kde mu sudičky pro obnovení síly nabídly ovoce „jednodenní“, tím že se obnoví jeho síla, ale ve skutečnosti ho tím odsuzovaly k jisté smrti (obvyklá „jablka smrti“). Drak prchal dále, bojoval v Thrákii v pohoří Haimos a vrhal kolem sebe celé hory (Zeus jim do cesty vrhal blesky, takže se odrážely, dopadaly na příšeru a strašně ji zraňovaly), potřásl je svou krví (*haima*), a dal tak horstvu jméno. Nakonec dorazil na Sicílii, kde na něj Zeus hodil Etnu. Dodnes vyvrhuje sopka blesky, které bůh na netvora metal, a zní rachocení uvězněné nestvůry.

Ó Die, vězníš obra

Tyfóna, jenž má sto hlav, v bouřlivé

*hoře Etně. Buď zdráv!*⁴⁵

Možná zůstal uvězněn pod ostrovem Ischia:

Prochyta s Ínarimou se otřese, přetvrdým lůžkem,

*které na Tyfóea je svaleno z Jovovy vůle.*⁴⁶

⁴² Graves, Robert, *Řecké mýty*, Praha 2004, 133

⁴³ Hésiodos, *Zrození bohů*, 1976, 823 – 835

⁴⁴ Martin, René a kol., *Slovník řecko – římské mytologie a kultury*, Praha 1993, 246

⁴⁵ Pindaros, *Olympijské zpěvy*, 2002, 4, 7 - 9

Podle jiného podání byl boj mnohem delší a obludou poděšení bohové Olympu prchli do Egypta, kde se skryli ve zvířecí podobě (tato báchorka měla dle Lúkiana vysvětlovat, proč Egypťané uctívají bohy ve zvířecí podobě. Ale také prý může historicky odkazovat na útěk kněží a kněžek z egejského souostroví po sopečném výbuchu ve 2. tisíciletí př. Kr. Také může být pramenem této legendy babylónský příběh o stvoření světa Enuma Eliš. Pohoří Kasios je pohořím Hazzi, které se objevuje v chetitském příběhu o kamenném obru Ullikumi.)

*Zpívá, jak z hlubin země byl vypuštěn obrovský Tyfón:
poděsil nebeské bohy, i dali se na útěk všichni,
prchali, až se jich znavených všech pak ujala vlídně
egyptská země a Nil, jenž v sedmero ústí se štěpí.
Avšak i tam prý Tyfón se odebral, zrozenec Země,
pročež prý v nepravých tvarech – tak zpívala – bozi se skryli.⁴⁷*

Jediná Athéna vytrvala na svém místě, a tak dlouho se Diovi vysmívala pro jeho zbabělost, až nakonec na sebe vzal svou skutečnou podobu...

Saska-Groh uvádějí, že „*Tyfaon nebo Tyfoeus jest zhoubný víchř, otec ostatních větrů mimo Borea, Nota, Zefyra a Eury. Vlastně znamená Tyfoeus burácející páry, kteréžto se strašlivou prudkostí ze země, ze sopek vyrážejí.*“⁴⁸

Za Tyfóna bývá někdy považován i trojhlavý démon ze štítu archaického chrámu Athény na Akropoli z doby kolem roku 570 př. Kr. (Akropolské muzeum). Přibližně ze stejné doby pochází i terakotový Týfón z Kapuy (Britské muzeum). Jméno znamená „vířivý vítr“, „větrná smršť“ (tajfun). Tyfón je lodní houkačka s velkým okruhem slyšitelnosti, používaná zvláště za plavby v mlze.

Na vázách se Tyfón objevuje poprvé v pozdně transitionálním období, je nejoblíbenějším subjektem korintských umělců pozdního 7. století (viz Příloha I, obr. V – XVI).

---

⁴⁶ Vergilius, Aenéis, přel. O. Vaňorný, Praha 1941, IX, 715 – 716

⁴⁷ Publius Ovidius Naso, Proměny, přel. F. Stiebitz, Praha 1967, 5, 319,

⁴⁸ Saska, L.F. – Groh, F., Mythologie Řeků a Římanů, 1938, 81

2. PŮVOD A VÝVOJ CHIMÉRY

2.1 Původ legendy a zobrazení

Příběh Bellerofonta a Chiméry je jednou z prvních legend, které se odrážejí v řeckém umění. Některé starší studie hovoří o neznámých dřívějších kořenech legendy. Mýtus můžeme vidět jako vyvíjející se narativní tradici v řeckém umění. Je nutné sledovat všechny tři zúčastněné postavy: Bellerofonta, Pégasa a Chiméru, a to samostatně i v kombinacích, a také kontinuitu zobrazení mýtu od jeho nejranějšího výskytu až po konečné odeznění zásadní role příběhu.⁴⁹ Kromě podrobné studie M. L. Schmitt zkoumá také A. Roes⁵⁰ ve svém článku počátky legendy, míchá však původ zobrazení legendy s jejími kořeny literárními. Problémem literárního původu mýtu a jeho zobrazení se zabývá také T. J. Dunbabin.⁵¹ K. Schauenburg probral některé aspekty tradice zobrazování Chimér.⁵² Terrosi Zanco se zabýval etruskou verzí mýtu.⁵³ Základní studii sepsal L. Malten.⁵⁴ Zásadní zhodnocení podává LIMC,⁵⁵ EAA⁵⁶ a Real Encyclopaedie.⁵⁷

M. L. Schmitt uvádí jako autory textů o Chimérách také E. Kunze (v díle *Archaische Schildbänder* se zabývá samotnou postavou Chiméry), P. Amandryho a F. Brommera, jenž studoval kontinuitu obrazového zpodobení od 7. století př. Kr. do doby římského impéria a ještě dále, ale zabýval se primárně postavou Bellerofonta a nevěnoval pozornost těm složkám příběhu, v nichž hrdina nevystupuje.

Pokud zůstane původ zobrazení Chiméry neznámý, dochované doklady mluví o více než jedné vizuální možné interpretaci monstra, a různé pevně stanovené typy naznačují, že mohly existovat rozmanité zdroje původu.

Chiméra může být považována za nejpodivnější mezi všemi fantastickými bytostmi orientalizujícího umění v Řecku. Už v antice byla reflektována bizarnost kozí hlavy vyrůstající jako parazit ze zad lva. Hlava vypadala spíš žalostně než hrozivě. Ani pozdější doplněk páru předních nohou nepřispívá k hrozivému zjevu Chiméry.

⁴⁹ Schmitt, M. L., Bellerophon and the Chimaera in Archaic Greek Art, *AJA*, Vol. 70, No. 4, 1966, 341 – 347

⁵⁰ Roes, A., The Representation of the Chimaera, *JHS*, LIV, 1934, 21 – 25

⁵¹ Dunbabin, T. J., Humfry Payne's Drawings of Corinthian Vases, *JHS*, LXXI, 1951, 63 - 69

⁵² Schauenburg, K., Bellerophon in der unteritalischen Vasenmalerei, *JdI* 71, 1956, 59 - 96

⁵³ Terrosi Zanco, O., La Chimera in Etruria durante i periodi orientalizante e arcaico, *StEtr* 32, 1964, 27 - 72

⁵⁴ Malten, L., Bellerophon, in: *JdI* 40, 1925, 121 - 160

⁵⁵ Chiméra řecká: A. Jacquemin, *LIMC* III, 1986, 249 - 259; etruská: I. Krauskopf, *LIMC* III, 1986, 259 - 269

⁵⁶ Bermond – Montanari, Chimera, in: *EAA* II, 554

⁵⁷ Wissowa, G., *PWRE* III, 1899, 2280 - 2282

Zajímavý je problém ohně, šlehajícího pravděpodobně z kozí tlamy. Muselo být velmi složité touto schopností vládnout, bylo třeba velmi šikovně manévrovat, aby plamen nespálil lva, jehož hlava by se v tu chvíli musela nacházet mezi hlavou kozy a nepřítelem. Když přisoudíme tuto schopnost lvu, pokud by tedy byl tím strašlivým monstrem (*πύρπνοος λέαινα*)⁵⁸ on, jaký by pak měla význam kozí hlava, která vypadá tak divně a je tak málo užitečná? A když by oheň chrlila koza, jaký smysl by měl lev, když by jí spíš překážel?

Takové monstrum nemůže být čistě řeckého původu. Příběh Bellerofonta a Chiméry je situován do Lykie samotnými Řeky, a také Malten⁵⁹ upozornil na to, že hrdina, jeho boj ani Chiméra samotná nemohla vzejít odjinud než z tohoto koutu Malé Asie. Anne Roes⁶⁰ však tvrdí, že odtud Chiméra nepochází: i lycké Chiméry jsou ve skutečnosti řecké, nevytvořilo je místní umění, i když mýtus lycký je.

Vysvětlení by mohly přinášet mínojské pečeti zobrazující někdy dvě zvířata, z nichž jedno je částečně skryté za druhým, takže vidíme jen hlavu a nohy. Pokud umělec náhodou zapomene na nohy, může nám celá kompozice připadat jako Chiméra. Tyto spekulace vzbuzuje zejména už zmiňovaná skleněná destička z Dendry (*viz str. 8 a obr. II*). Je však těžké uvěřit, že by Řekové i Etruskové mohli být ovlivněni několika málo díly tak dávnými.

Potom archaické umění objevilo lva, jehož ocas končí hlavou hada,⁶¹ a analogie k tomu byly nalezeny na chetitských monumentech (*obr. XVI*).⁶² To je důležité, neřeší to však celý problém, protože hadí ocas nebyl v umění Řecka ani Etrurie nijak výjimečný; tím velkým mystériem zůstává hlava kozy.

Pokusy o nalezení východních předloh Chiméry nám nepřinášejí uspokojivé výsledky. Pokud achaimenovská Persie znala monstra s druhou hlavou na zádech, nešlo o kombinaci lva, hlavy kozy a hada, jako je tomu u řecké Chiméry. U chetitských nálezů jsou hlavy jako na chetitských nálezech ženské a lev je okřídlený. Řeckou Chiméru mohla stvořit invence umělců archaického období, protože jednu kuriózní analogii nalezneme na protokorintské váze v Bostonu. Je to lev s hlavou muže na zádech (*obr. XV a - c*).⁶³ Někteří badatelé věří, že mohou tuto fantastickou bytost vysvětlit srovnáním s chetitskými sfingami ze Zincirli/Sendschirli, které mají na prsou lví hlavu, useknutou přímo za ušima (*obr. XVII*).⁶⁴

⁵⁸ Eurípidés, *Elektra*, 1978, 312, 474

⁵⁹ Malten, *Bellerophon*, JdI 40, 1925, 121

⁶⁰ Roes, *A.*, *The Representation of the Chimaera*, JHS LIV, 1934, 21

⁶¹ BSA 1906-7, 114

⁶² Malten, *Bellerophon*, JdI 40, 1925, 133, Abb. 12

⁶³ Hoppin, J. C., *Three Argive Lekythoi in the MFA in Boston*, AJA Vol. 4, 1900, pl. V, 441 - 457

⁶⁴ Malten, *Bellerophon*, JdI 40, 1925, 133, Abb. 13

Také můžeme mít jednu bytost se dvěma různými hlavami, které si pouze vyměnily místo. Tento lev není jen izolovanou řeckou fantazií nebo nepochopením dobře známého orientálního motivu, musí to být invence asijského původu, podobní lvové s lidskými hlavami se objevují na raných etruských zlatých ornamentech. Sfinga by musela prodělat velikou změnu: lví hlava, kterou má na prsou jako gorgoneion, by se musela stát hlavní hlavou nového monstra a lidská hlava by se musela ocitnout v sekundární pozici. Velká část badatelů se však k tomuto názoru nepřiklání.

K jinému vysvětlení nám může pomoci etruské umění. Kromě běžného typu Chiméry totiž nacházíme v Etrurii okřídleného lva, jehož křídla končí hlavou kozy (*obr. XVIII a Příloha III, E20*).⁶⁵ Zlatá spona (*obr. XIX*)⁶⁶, je jasným příkladem toho, jak bylo toto křídlo s hlavou zobrazováno. Tato Chiméra je přece jen dekorativnější. Není jisté, jestli ji znali Řekové, možná by jí mohla být podobná (nebo na ni navazovat) ta na protokorintské váze z Aigíny (*katalog a obr. 78*), protože zde od ramen lva vedou dvě křivky k malé kozí hlavě. Který z těchto dvou typů je však ten původní? Okřídlená Chiméra nebyla etruskou derivací bezkřídleho řeckého originálu, protože v Orientě máme tu stejnou kompozici – zvířecí hlavu umístěnou na křídle (fragment kamenného reliéfu neznámého původu, *obr. XX*,⁶⁷ nebo luristánský bronz, *obr. XXI*).⁶⁸ V Luristánu najdeme také bytosti podobné té na zmíněné protokorintské váze (*obr. 78*), např. kozoroha s lidskou hlavou, což může být úpadek stejného motivu. Třetím příkladem je sfinga s hlavou gryfa na křídle (*obr. XXII*),⁶⁹ patřící k pokladu z Oxu.

Řekové, vybaveni podobnou fantazií, mohli vzít lva s křídly končícími hlavou kozy (existuje mnoho variant hlav i bytostí, na nichž spočívaly) a považovat jej za obraz kozy z mýtů, kterou kdyby zobrazili jako obyčejné zvíře, nebylo by to adekvátní. A i když Etruskové v zásadě zůstali u okřídleného typu, Řekové změnili křídlo v krk, což se jim jevilo přirozenější. Možná byli také inspirováni bezkřídlymi orientálními bytostmi, které existovaly vedle typu luristánského.

Zvíře, jehož křídlo je ukončeno hlavou, neskončilo svou existenci, když umožnilo zrod řecké Chiméry. Tendence orientalizujícího období žily až dlouho do středověku.

---

⁶⁵ Etruská váza (bucchero nero) v Bruselu, Musée du Cinquantenaire, A 816, obr. Roes, 1934, 23 fig. 2

⁶⁶ Zlatá fibula, Britské Muzeum

⁶⁷ Britské muzeum, Roes, 1934, 23 fig. 5

⁶⁸ Roes, 1934, 23 fig. 6

⁶⁹ Roes, 1934, 23 fig. 7

Jedno z vysvětlení analogií achaimenovského a řeckého umění je to, že řeční umělci často pracovali v Persii a mnoho Řeků se zde také usadilo. Všechny podobnosti musí tedy spočívat v řeckém vlivu (protože ani u slavného perského zvířecího rhyta nikdo nepochybuje o jeho řeckém původu). Nebo můžeme věřit v perský vliv na orientalizující evropské umění? Řecké archaické umění ale nemuselo být vždy jen dárce, jak jsme to zvyklí vnímat.

2.2 Řecká Chiméra

2.2.1 Počátky Chiméry v řeckém umění

Anne Jacquemin⁷⁰ uvádí, že toto monstrum se, navzdory svému jménu, nejprve objevuje jako kočkovitá šelma. Eurípidés ji nazývá „lvicí“, a jako takovou ji také najdeme na figurativních zobrazeních, na nichž lvice všeobecně převládá.

Po jednom až dvou nepřesvědčivých počátcích legenda naplno rozkvetla v umění Korintu. Důležité protokorintské exempláře v sobě spojují počátky, první vrchol i úpadek tohoto obrazového typu.

2.2.2 Vývoj řecké Chiméry

Jako první příklad můžeme uvést středně protokotinský (MPC I – II) **fragment kotylé z Aethu** (*katalog⁷¹ a obr. 9*),⁷² přisuzovaný *Malíři z Aethu (Aethos Painter)*⁷³ (MPC I – II), datovaný kolem roku 680 př. Kr., na němž najdeme pouze poměrně obskurní chiméru. Sylvia Benton⁷⁴ tvrdí, že ocas chiméry na druhou stranu nepřímou ukazuje na přítomnost jiné chiméry,⁷⁵ ale i tento nálezný obsahuje typické charakteristiky pozdějšího korintského typu Chiméry: obě hlavy hledí dopředu, nestvůra viditelně postupuje vpřed po všech čtyřech nohách a ocas končí hadí hlavou. Nejasné připojení nízko posazené hlavy k tělu prozrazuje její časnou dataci. S už zmíněným protokorintským **aryballem** označovaným jako **Boston 397**⁷⁶ (**Boston MFA inv. 95.11**, připisovaným *Bostonskému malíři*⁷⁷ (MPC II – LPC), datovaným mezi léty 670 a 650 př. Kr.), ztratilo tělo zvířete mnoho ze své přirozenosti a vysoké kvality. Kompozice i detail jsou podány s větší precizností. Dílo je velmi neortodoxní

⁷⁰ Jacquemin, A., *Chimaira*, LIMC, III 1, 1986, 249 – 259

⁷¹ Číslo jednotlivých artefaktů v katalogu a Příloze II a III.

⁷² Krauskopf, I., LIMC, 1986, uvádí skyfos.

⁷³ Dunbabin/Robertson, BSA 48, 1953, 176 no. 12

⁷⁴ Dunbabin/Robertson, BSA 48, 1953, 284

⁷⁵ Robertson, *Excavation in Ithaca V.*, BSA 43, 1948, 14-17

⁷⁶ Hoppin, J. C., AJA 4, 1900, pl. 5, Malten, JdI 40, 1925, 56, Roes, A., JHS 54, 1934, 22, fig. I

⁷⁷ Dunbabin/Robertson, BSA 48, 1953, 178 no. 5

v pojetí dvou postav a neexistuje paralela, která by nám je umožňovala bez pochybností identifikovat. Nicméně, kus je vysvětlitelný, pokud předpokládáme, že tohle zobrazení bylo přinejmenším inspirováno představou Bellerofonta a Chiméry.

Po těchto dvou příkladech zde máme dvě protokorintská díla, která ukazují velice pevně zavedenou koncepci legendy. Je to už zmíněná eponymní kotylé aiginského malíře Bellerofonta (*Aegina-Bellerophon Painter, katalog a obr. č. 78*), datovaná kolem roku 660 př. Kr., a **aryballos Boston 400 (Boston, MFA inv. 95.10, 650 př. Kr., katalog a obr. 79)**. Obě vázy se ve vypořádání tématu úzce shodují a velmi pravděpodobně reflektují obecný zdroj. První se úplně nezříká geometričnosti ornamentu, hlava je daidalská. Problém zobrazení Bellerofonta sedícího na Pégasu není však vyřešen a zvířecí těla stále nejsou jasně členěna. Kozí hlavy na fragmentech z Aethu a Aigíny jsou si překvapivě podobné a obě jsou i podobně umístěny blízko kudrnaté hřívy na zádech lva. Buď je zde opět zřetelný nedostatek členění nebo jsou pouze derivací východního prototypu s křídlem končícím zvířecí hlavou, jak si myslí Anne Roes.⁷⁸ Pokud by chtěl autor pokračovat v tradici křídla, musel by zvětšit vzdálenost mezi hlavou a lvími zády.

Pozdější práce jsou již více rozvinuty. Obvyklé protokorintské rosety a jiné drobné prvky jsou umístěny s jistotou a smyslem pro uspořádání. Problém Bellerofonta sedícího za křídlem je plně vyřešen, vytvořil se zde typ, pokračující během celého období. Chiméra je plně členěná, linie odděluje kozí hlavu od zad. V mnoha ohledech je to nejkompletnější vyjádření mýtu, které máme, s letícím Pegasem a Chimérou chrlící plameny, třebaže ze lví tlamy. Můžeme tudíž mluvit o jakémsi typovém vrcholu. Je třeba podotknout, že zvláštní **rytá bronzová destička v Metropolitaném muzeu**⁷⁹ má postavy podobné těm na váze Boston 400 a bývá díky tomu umístěována na Peloponnésos do zhruba stejného období. Kompozice je naopak velmi odlišná a ne příliš heraldická, postavy jsou spíše přizpůsobeny omezenému prostoru. Amyx upozorňuje na přítomnost sraženého jelena. Je také na **pečeti z Pérachory** (*kat. č. 48*). Větší změna se však odehrála ve vztahu umělce vázy Boston 400 a jeho subjektu. Na fragmentu z Aigíny jsou dvě lidské postavy, Bellerofon a pravděpodobně Perseus, vypovězeny do nepřilíživě důležitého prostoru pod uchy, přičemž otevřená plocha vázy patří velkým fantastickým stvořením, Gorgoně sdílející tuto stranu vázy s Chimérou. Umělec měl zájem o monstra, jednoduchost přispěla k bezprostřednosti zobrazení. U vázy Boston 400 jsou monstra odsunuta coby dekorativní a výsledek zjemnění techniky znamená zároveň ztrátu

⁷⁸ Roes, A., The Representation of the Chimaera, JHS, LIV, 1934, 21 - 25

⁷⁹ Schmitt, 1966, 42, pozn. 10

expresivní síly. Přesto, že se umělec Bostonu 400 mnohem více koncentroval na literární zobrazení dramatického děje, styl a důraz monster z aigínské kotylé ukazuje ducha mnohem bližšího literárnímu mýtu.

Od této chvíle se tradice korintského malířství desintegruje. Korintští vázovní malíři se od té doby nezaměřovali na příběh samotný, ale na samotnou postavu Chiméry coby dekorativní motiv. Pégasos přetrvává jako standardní znak na korintských mincích a na různých pozdních aryballech a stává se strnulým obrazem bez života. Je otázkou, zda pokračuje kontinuální linie zobrazení celého boje, důkazy však nemáme žádné.

Fragmentární **středně korintská mísa v Oslu**⁸⁰ jistou takovou možnost snad ukazuje. Je datovaná kolem 590 př. Kr. a přináší zobrazení Bellerofonta sedícího na Pégasu, jehož přesný obrys je nejasný. Fragmentární povaha mísy nám nedovoluje posoudit, jestli tam byla i Chiméra a jestli se tedy může jednat o pokračování celého boje. Záchytné body nám však dávají jiná díla – velmi hrubě podaná **korintská destička**⁸¹ nám ukazuje jinou skupinu s Pégasem a Bellerofontem. Má velmi dobře zachovaný okraj, který poukazuje na to, že tam zřejmě žádná Chiméra nebyla. **Pozdně korintský kratér v Bari**,⁸² dekorovaný sérií pádících Pégasů, nesoucích však postavu Poseidona, napovídá, že korintské malířství opustilo vyprávěcí obsah mýtu. (Existuje **attická číše ze stejné doby**,⁸³ asi 560 př. Kr., s podobným motivem v tondu). Všechno to činí pravděpodobnou velmi hypotézu M. L. Schmittové, že v narativním vyprávění nastal předěl.

Další stopa naší legendy v korintském umění se nachází na **protokorintském aryballu ze Syrakus** (*kat. č. a obr. 28*, MPC II - LPC) (650 – 630 př. Kr.). Je to jednoduše Chiméra zasazená do zvířecího vlysu, kozí hlava není spojena s tělem a had chybí úplně.

Nevyzpytatelný výraz ve tvářích, tak typický pro styl *malíře Head-in-Air* nám ukazuje, že pro něj byla Chiméra pouze malebným monstrem, které se dobře hodí k dekorativním účelům.

---

⁸⁰ Schmitt, 1966, 342, pozn. 12

⁸¹ ibid.

⁸² Schmitt, 1966, 342, pozn. 12

⁸³ ibid.

Předěl začíná před rokem 630 př. Kr. u korintské tradice legendy Bellerofonta-Chiméry. Asi po třicet let nenacházíme v korintském malířství žádnou stopu tohoto mýtu.

Z konce nejranější attické černé figury pocházejí čtyři kusy, dva od *Malíře Bellerofonta (Attic Bellerophon Painter)* a dva od *Malíře Chiméry (Attic Chimaera Painter)*. Tyto interpretace mýtu jsou zcela nové. Objevuje se zde monumentalita a důkladnost, divokost a síla, které jsou překvapivé v kontrastu ke zpracování tohoto tématu pozdějšími attickými malíři. Hlavy lvů jsou stylisticky mnohem pokročilejší a poprvé mají veliké hřívy s rovnými nebo plamenovitými prameny.

Dvě amfory *Malíře Bellerofonta (neckamfory z Vari, Athény NM 26389 a 16391, kat. a obr. 53)* ukazují tuto zcela novou koncepci mýtu a jeho umělecké možnosti. Poprvé zde vidíme akci oddělenou do dvou velkých skupin: Bellerofon – Pégasos a Chiméra. Každé z nich náleží vlastní strana vázy, což možná dokládá, že narativní hodnota není pro umělce tak důležitá. Podobnost se schématem korintské kotylé z Aigíny (*katalog a obr. 28*) je přesto nápadná. Koňské hřívy jsou stejného typu a attický Bellerofon je, kromě vousů a oblečení, velmi podobný typu postavy na aigínském fragmentu – což je překvapivé vzhledem k archaické povaze typu a časovému rozmezí. Obě kozy chrlí oheň, jediné dvě, které to dělají. Tyto změny jsou překvapující u kusů *Malíře Chiméry (Chimaera Painter): fragment amfory z Aigíny, inv. 565 (katalog a obr. 68)* a *skyfos kráter z Athén (Muzeum Kerameikos inv. 154, obr. XXV, Příloha I)*.⁸⁴ Fragmenty umožnily badatelům rekonstruovat typ Chiméry, v řeckém vázovém malířství bezprecedentní a unikátní; je také mnohem bližší literárnímu konceptu než kterýkoli jiný. Na kráteru z Kerameiku je přední část těla kozy kompletní skoro až do zadní čtvrtiny a celé lví tělo plynule přechází v tělo velkého hada; všechny tři části jsou tedy zcela vyváženy, tak, jak by si to člověk představoval při četbě Homéra (někteří badatelé pokládají otázku, proč obrazové ztvárnění Chiméry nikdy, kromě těchto příkladů, neodpovídá přesně literárnímu popisu). Přes některé shody se všechny čtyři attické chiméry odlišují od korintských jednou konstantou: lví a kozí hlavy jsou obráceny dozadu a tři ze čtyř vykazují jinou charakteristiku: kompletní kozí protomu, také hledící vzad. Zobrazení Chiméry jako převážně hadovité bytosti je v řeckém vázovém malířství unikátní.

---

⁸⁴ Schmitt, 1966, pl. 81 obr. 3, Brommer, 1956, Vasenlisten 220 A-4, 227 A-1, Beazley, 1956, 3, 3, Boardman, Athenian Black Figure Vases, 1997, obr. 7

2.2.3 Malé práce 7. století př. Kr.

Ve světle podobnosti mezi *Skupinou Bellerofonta-Pégasa* na attické váze (*katalog a obr. 53*) a na korintské váze (*katalog a obr. 78*) nacházíme podstatné rozdíly v typu mezi Chimérami obou tradic. Tyto rozdíly nejsou jistě způsobeny pouze způsobem interpretace nebo rozmarem, prozrazují rozdílný původ. Dieter Ohly⁸⁵ rozpoznal typ „dračí Chiméry“ v sérii malých děl 7. století:

- A. **Lentoid z Mélu**, před 650 př. Kr. (*katalog a obr. 69*).
- B. **Jiná gemma z Mélu**,⁸⁶ která vypadá jednoduše jako hadovitá figura beze vztahu k Chiméře.
- C. **Gorgoneion z Dréru**,⁸⁷ znovu čistě hadí monstrum.
- D. **Gemma z Kyklad**, druhá čtvrtina 7. století př. Kr.⁸⁸
- E. Právděpodobně **terakotová reliéfní destička z Kréty**, polovina 7. století př. Kr.⁸⁹

Žádný z těchto příkladů nemá kozí protomu nebo hlavu i lví hlavu otočenou dozadu. Máme však také příklady pro jednu nebo obě hlavy hledící dozadu:

- a. **Gemma z Mélu**, 7. století př. Kr. (Ohly ji datuje kolem 650 př. Kr.),⁹⁰
- b. **Slonovinová pečeť z Pérachory** (*katalog a obr. 44*),
- c. **Destička z Thassu**, polovina 7. století př. Kr.⁹¹

Ačkoliv lze najít příklady dračího typu, pro dozadu otočenou lví hlavu ani pro pozdější kombinaci s kozí hlavou otočenou tímtéž směrem neexistuje známý prototyp, který by kombinoval všechny tyto skutečnosti, ani neexistuje známý prototyp pro kompletní kozí protomu. Na bázi současných důkazů musíme usoudit, že *Chimaera Painter* kombinoval mnoho zdrojů s velkou imaginací a vytvořil Chiméru, která je strukturou i divokým duchem částečně blíž homérským obrazům. Ohlyho celkem pravděpodobné vysvětlení jedinečnosti dračího typu (dragon type) ve vázovém malířství je takové, že čtyřnohá lví chiméra připadala malířům i divákům méně problematická.

---

⁸⁵ Ohly, D., Die Chimären des Chimäramallers, AM 76, 1961, 1 - 11

⁸⁶ Schmitt, 1966, 341 - 347

⁸⁷ ibid.

⁸⁸ Ohly, D., AM 76, 1961, 1 - 11

⁸⁹ Schmitt, 1966, 341 - 347

⁹⁰ Furtwängler, 1950, pl. V, 39a

⁹¹ Brommer, 1960, 222 C-7, BCH 84, 1960-1961, pls. 12-14

Koncem 7. století př. Kr. se tedy ustanovily v korintském a attickém umění tři typy Chimér:

I. Převážně lví chiméra, kráčející kupředu po všech čtyřech nohách se lví i kozí hlavou obrácenou kupředu – tento typ zřejmě vznikl v Korintě a převládal zde (např. *katalog č. 9, Boston Painter, Aeina Bellerofon Painter – č. 78, Macmillan Painter – č. 79 a Head-in-Air Painter – č. 28*).

II. Dračí Chiméra se lví i kozí hlavou nebo protomou obrácenými dozadu (*Attic Chimaera Painter, fragment amfory z Aigíny, 565 – katalog a obr. 68* a už zmíněný skyfos z Kerameiku, inv. 154), tento typ se zdá být neúspěšný.

III. Převážně lví Chiméra na čtyřech nohách, ale se zcela plnou kozí protomou (snad vypůjčenou od skyfu z Kerameiku) a lví hlavou obrácenou dozadu (*Attic Bellerofon Painter, katalog a obr. č. 53*).

Použití kozí protomy a hlav otočených dozadu se stalo attickou zvláštností. Pozdější případy vykazují spíš neattický původ (lentooid z Mélu, pečeti z Pérachory, miska z Thassu) a dva další charakteristické rysy těchto prototypů jsou důležité pro pozdější verze:

Lentooid z Mélu (*kat. a obr. 69*) a **slonovinové pečeti z Pérachory** (*kat. a obr. 44*) ukazují Chiméru s tlapou v heraldické pozici. Mimo to slonovinové pečeti z Pérachory, které jsou pozdější než lentooid z Mélu a zcela zřetelně z něj odvozené, mají Chiméru skrčenou v tondu. V attickém malířství pak ohledně legendy následuje dlouhý předěl. Až korintská linie znovu přináší šest velmi čistých příkladů Chiméry. Šestice se dělí do dvou skupin, tři jsou dílem *Malíře heraldických lvů (Heraldic Lions Painter)* a tři *Malíře korintské Chiméry (Corinthian Chimaera Painter)*.

V korintské linii nastal od dob malíře *Head-in-Air (katalog a obr. 28)* značný vývoj. Zásadní pokrok ve třech dílech *Malíře heraldických lvů (katalog č. 10 - 12)* nastal ve způsobu ztvárnění lva, ale všechno to předpokládá typicky korintský přístup. Jsou to:

- **aryballos, Athény, N.M. inv. 285, katalog č. 11,**
- **kulovitý aryballos z Boiótie, Heidelberg 79, katalog č. a obr. 12,**
- **kulovitý aryballos z Camiru, Londýn, Victoria and Albert Museum C 2498-1910, katalog č. 10.**

S *Malířem korintské Chiméry* přichází nápadnější změna. Postavy ukazují technické mistrovství a stálý vývoj směrem k perfektnímu typu a designu. Jeho **Newyorská mísa (New York, MMA 41.11.1, katalog a obr. č. 66)** oplývá jemností detailu, která ji váže k ranější **pyxidě v Bonnu (inv. 466, katalog a obr. č. 67)**, ale kompozice je nová a unikátní a dosahuje plnosti výrazu na **vídeňské číši (Hofmuseum 193, katalog a obr. 40)**, sofistikovaném díle s duchem nepodobným ničemu v korintském malířství. I když na těchto příkladech vidíme

pokračující fragmentaci mytických elementů korintského vázového malířství, tyto chiméry jsou vytvořeny s opravdivou vitalitou a pochopením pro subjekt.

Tyto příklady také ukazují důležitější věc: že si *Malíř korintské Chiméry* osvojil schéma, unikátní v korintském malířství, s kozí hlavou hledící dozadu (*katalog č. 67 a 40*), a stejně tak kozí protomu (*katalog č. 66*). Dvě jsou umístěny v tondu, u č. *66 a 40* s přední tlapou zvednutou, u č. *40* čistě heraldicky.

Lentoid z Mélu (a) byl modelem pro **pečeti z Pérachory** (b), které jsou primárním zdrojem pro heraldické zvíře v tondu. **Mísa z Thasu** (c) a **pečet' z Pérachory** jsou jedinými známými zdroji pro attická zobrazení kozy hledící dozadu i lva otočeného vzad.

Přidání kozí protomy může být čistě attickým přínosem, přičemž neobyčejná technická zručnost korintských umělců a divoký duch může mít kořeny také v attických pracích. *Malíř korintské Chiméry* může být, stejně jako *Malíř attické Chiméry*, pokládán za extrémně imaginativního, protože oba kombinovali více než jeden zdroj, aby vytvořili působivý obraz. Kolem roku 580 př. Kr., brzy poté, co přestal pracovat *Malíř korintské Chiméry*, začíná série attických číší s Chimérami uvnitř, nesoucími znaky výrazně podobné korintským předchůdcům (*katalog č. 54, 55 a 59*). **Číše ze Siany, St. Louis, Washington University 673, katalog a obr. č. 54, Londýn, BM B 417, číše s okrajem, Londýn, BM 417 (katalog a obr. č. 55), a číše s okrajem, (katalog a obr. č. 59)** všechny mají lví hlavu hledící dozadu (téměř jistě attický znak), dozadu hledící kompletní kozí protomu (může být z obou zdrojů) a lev je stočený v tondu a jeho packa je heraldicky zvednutá (téměř jistě znak korintský). Jsou zde tedy silné argumenty pro korintský vliv a je zřejmé, že všechny tyto motivy pocházejí ze zdrojů, které nejsou ani attické, ani korintské. Posledních pět příkladů (*katalog č. 66, 40, 54, 55 a 59*) tvoří čtvrtý typ Chiméry, podobný třetímu, ale s dalšími znaky v tondu a skrčenou heraldickou pózou.

Vrátíme-li se k příběhu Bellerofonta a Chiméry, č. *54, 55 a 59* ukazují jasně, že Chiméra se stala pro attické malíře úplně konvenčním tématem a jakýmsi bizarním znakem bez spojení s duchem živoucí nestvůry s mytickým pozadím a rannou uměleckou tradicí.

Korintské malířství také virtuálně ukončilo svou tradici právě před rokem 570 př. Kr. dvěma vázami, jednou v Athénách (*katalog a obr. č. 14, kulový aryballos, Athény, NM 1789*), a jednou v Bonnu (**alabastron z Athén, katalog a obr. č. 15**, které těsně následují spektakulární díla *Malíře korintské chiméry*). Oba se navracejí ke standardnímu korintskému typu Chiméry a obě jsou to pouze Chiméry dekorativní. Úpadek, který je u nich patrný, by měl být připisován spíše konci stylu než typu, protože jsou to i přesto kvalitní exempláře. Postava z aryballu č. 14 má překvapující sílu. **Bonnské alabastron, č. 15**, které je

přisuzováno *Malíři Hercegoviny*, je pečlivěji provedeno v detailech, ale je zároveň prvním z opravdu stereotypních zobrazení, napovídajících definitivní úpadek tématu.

2.2.4 Po Korintu

Po korintském malířství následovaly už jen pozdní arybally a alabastra přinášející těžké, izolované postavy Pégasa. Attická tradice i poté (cca v letech 550 – 530 př. Kr.) stále produkovala kompletní bojové scény mezi Bellerofonem, Pégasem a Chimérou, více či méně srovnatelné s attickými chimérami v tondu (*katalog č. 54, 55 a 59*). Mezi čtyřmi kompletními scénami tohoto boje nenastává ani jednou shoda v koncepci příběhu. U dvou máme náhrady: jelen za chiméru na vatikánské amfoře (s hlavou dozadu, **amfora s krkem, Vatican 310**),⁹² podanou jako obyčejnou loveckou scénu, a Hérakla místo Bellerofonta **na amfoře z Vulci (London B 162)**.⁹³ Taková záměna hrdinů byla častá. Blížíme se k totální kontaminaci mýtu. Jediné obvyklé zobrazení boje je na **číši v Louvru (katalog a obr. č. 77, číše typu Siana z Camiru, Louvre A 478)**, kde je pracka chiméry heraldicky zvednutá a kozí hlava hledí dozadu v této chvíli typickým attickým módem. I když jsou zde přítomny všechny očekávané elementy, nenacházíme zde opravdový boj, koncepce celé scény je spíš dekorativní. Jako pro nezvyklou bezvousou a bezhrávou nestvůru na amfoře z Villa Giulia (*katalog a obr. 60, amfora s krkem, Řím, Villa Giulia 50735 (M 463)*), typ upomínající na chiméry z attických tond (*č. 54, 55 a 59*). Konečný úpadek chimér v attickém malířství přišel s *Little master cup* roku 550 př. Kr. s emblematickými chimérami dekorujícími jednu nebo druhou stranu (**New York, MMA 27.122.27, katalog a obr. č. 56**, a amfora z roku 530 (Cagliari, **amfora s krkem z Tharru, katalog č. 63**), pod jejímiž držadly sedí dvě chiméry. Po konci archaického období legenda o Bellerofontovi a Chiméře v řeckém malířství dále slábne, nicméně mystérium stále přetrvává.

---

⁹² Schmitt, 1966, 347 ap. 21, Brommer, 1960, 221 A-6

⁹³ Schmitt, 1966, 347 ap. 23, Brommer, 1960, 221 A-7

2.2.5 Chiméra dekorativní a epická

Pokud bychom chtěli rozdělit chiméry pouze na dva základní typy, mohl by to být typ „dekorativní“ a „epický“.⁹⁴ „Dekorativní“ Chiméra se objevuje v 7. stol. př. Kr. téměř současně s Chimérou „epickou“, vystupující v příběhu boje s Bellerofontem. V obou těchto případech vypadá stejně: stojí na čtyřech nohou, hlava lva a kozy směřuje dopředu, hadí hlava dozadu (*katalog a obr. 10 - 12*). Na některých zobrazeních (č. 53, 76) se hlava kočkovité šelmy podobá spíše hlavě pantera než hlavě lva. Chiméra může mít tři hlavy otočené dopředu a chrlit plameny ze lví tlamy. Stav **metopy z Thermu** (*katalog a obr. 45*) neumožňuje posoudit jednotlivé pozice tří hlav, ale měly by, jako na všech protokorintských zobrazeních, směřovat dopředu. Stejného typu je **slonovinová Chiméra z Delf** (*katalog a obr. 37*) s hlavami lva a kozy dopředu a lví tlamou otevřenou, aby mohla chrlit plameny.

V Attice se vyskytuje stejný fenomén: „dekorativní“ Chiméra se zdá být nezávislá na epickém provedení. Pouhé heraldické Chiméry, známé od 7. stol. př. Kr. od *malíře Nessa* jsou stejného typu jako Chiméry tohoto malíře vzdorující Bellerofontovi, hlavy mají otočené dozadu. Chiméra *malíře Nessa* figurující na **váze z Kerameiku (Muzeum Kerameikos 154)**⁹⁵ je výtvozem trochu komplexnějším než ta na **váze z Aigíny** (č. 68), na níž je již vidět jistý úpadek typu: busta kozy se již tak harmonicky neintegruje do celku těla. Máme zde tedy lva-hada, který nese bustu kozy. Vliv Chiméry, v níž převládá lví, vlastní korintskému umění, zde lze však velmi dobře rozpoznat. Jestliže malíř Bellerofonta ponechá bustu kozy, vzdává se těla hada. Stabilní forma, vytvořená v Korintu, ji převádí na komplexní monstrum umění Attiky, které se už nemůže dále vyvíjet.

2.2.6 Bellerofon a Pégasos

Téma Bellerofonta je zřetelné v ranné attické černé figuře, na korintském zboží se rozpadá a nacházíme pouze samostatné, neepické vypodobnění Chiméry a okřídlených koní (Pégasů), samotné nebo ve zvířecích vlysech.

Máme čtyři chiméry *Malíře heraldických lvů (Heraldic Lions Painter)*, tři od *Malíře Chiméry (Chimera Painter)*, dvě od *Malíře Hercegoviny (Hercegovina Painter)* a několik nezařazených, z nichž nejzajímavější je kulovitý **aryballos Athény 17896** (*katalog a obr. č. 14*) s Chimérou chrlící oheň. Ostatní exempláře upadají do obskurnosti nebo banality.

⁹⁴ Jacquemin, A., Chimaira, LIMC, III 1, 1986, 249 – 259

⁹⁵ Schmitt, 1966, 347 fig. 3, Brommer, 1960, 200 A-4

Pégasos je tématem v LC1 na kulovitých aryballech *Malíře Pégasa (Pégasos Painter)* a na alabastru blízkém tomuto stylu. Můžeme těmto koním říkat „Pégasové“, nemají však žádnou spojitost s Bellerofontem a Chimérou. Ještě méně důležitý je okřídlený kůň na fragmentární **kotylé Korint CP-1745**, nepublikován.⁹⁶

Na LC fragmentárním nepublikovaném **kratéru Korint C-1971-336**⁹⁷ je možné zpodobení lovu Pégasa a Bellerofonta.

2.2.7 Chiméra mimo Korint a Attiku

V 7. stol. př. Kr. je Chiméra rozšířená po celém řeckém světě. Chiméra, vzdorující Bellerofontovi na **peloponéské trojnožce**, chrlí oheň ze své lví hlavy; na **trojnožce z Olympie** (č. 39) je zobrazena Chiméra stojící, s hlavou lva dopředu a hlavou kozy dozadu, hlavou hada vztyčenou směrem dopředu. Chiméra z **thasské mísy** otáčí své hlavy dozadu. **Mélská amfora** (č. 29) ukazuje stojící Chiméru se třemi hlavami dopředu, podobně jako je tomu u chimér z protokorintských váz. Chiméra se objevuje ještě na jedné amfoře, **reliéfech z Tenu** (č. 71) a na jedné rhodské míse.

---

⁹⁶ Amyx, 1988, 627

⁹⁷ *ibid.*

2.3 Etruská Chiméra

2.3.1 Počátky Chiméry v 7. století př. Kr.

Ještě před polovinou 7. století př. Kr. vznikla v Etrurii první zobrazení Chiméry s tělem lva, z jehož zad vyrůstá koza (*katalog a obr. E1*).⁹⁸ Tato jakoby pohádková bytost se stala záhy oblíbenou; lze ji nalézt na zlatých špercích a výrobcích ze slonoviny ze středu a třetí čtvrtiny 7. století př. Kr. (*katalog a obr. č. E2-7*), méně často pak na keramice té doby (*katalog č. E8 – E9 a E46*).

2.3.2 První typ etruské Chiméry

Od řecké Chiméry, která tomuto typu jistě sloužila za vzor,⁹⁹ se liší ve dvou bodech: had, třetí a podstatná součást Chiméry, chybí – všechny etruské Chiméry tohoto období mají normální lví ocasy; nanejvýš u tří lze zvážit, zda na konci ocasu není snad hadí hlava – a Chiméra není zobrazována ve vztahu k Bellerofontovi. Mezi zvířaty, která se vyskytují spolu s Chimérou na zvířecích vlysech, bývají sice také okřídlení koně, nelze je však nijak přímo kombinovat s Chimérou (existuje jen jeden příklad, kde jsou vlysy s Chimérou jednou mezi gryfy a kamzíky (*katalog a obr. č. E2*), jindy mezi gryfy a okřídlenými koňmi). Jedinkrát (*katalog č. E46*) je uvedena Chiméra napadená bojovníkem, blížícím se k ní zezadu, v němž lze vidět Bellerofonta. Tato scéna nemá (jak uvádí Terrosi Zanco),¹⁰⁰ žádnou podobnost s bojem proti Chiméře, zato však s etruskými orientalizujícími scénami, které představují lovy na lvy nebo boje proti jiným smíšeným bytostem. Také tento „okřídlený kůň“ je spíše sfinga. Podobné motivy se nalézají ještě na pečetích bucchera ze 6. stol. př. Kr. (*katalog č. E47 - E54*), a ani zde nic nesevčdí o přítomnosti Bellerofonta.

2.3.3 Další typy

Raně etruské chiméry patří do říše orientalizujících mýtických bytostí, ne do řeckého mýtu. Možná ještě před kozími chimérami – a ještě častěji před polovinou století – lze nalézt jiný typ Chiméry, totiž lidskou hlavu sedící na zádech lva (*katalog č. E33, E34, E35*). Je, jako

⁹⁸ Číslo viz Katalog a Příloha III.

⁹⁹ Krauskopf, I., LIMC III 1, 1986, 259 - 269

¹⁰⁰ Terrosi Zanco, La Chimera in Etruria durante i periodi orientalizante e arcaico, StEtr 32, 1964, 27 - 72

v Řecku (protokorintský aryballos z Bostonu), odvozen z orientálních vzorů. Tento motiv měl různé varianty. Lvi a skopci nesli na zádech lví, beraní a gryfí hlavy (*katalog č. E33, E35, E36 a E37*). Zda tyto bytosti vznikly čistě díky etruské fantazii nebo měly rovněž orientální předlohy, lze těžko říci (Roes¹⁰¹ uvádí řadu Chiméře podobných orientálních bytostí, které jsou však mladší než etruské památky). V každém případě má importovaný slonovinový lev z hrobky Bernardini orientální původ. Na zádech má válcovitý plochý útvar, který lze interpretovat jako nasazení krku. Zobrazení lvů s druhou hlavou nejsou v Etrurii výjimkou.

Motiv bytosti složené z více zvířat je v etruském (*katalog č. E38 a E39*) a ještě více v sousedním faliském (*katalog č. E40 a E 55*) umění 2. poloviny 7. stol. s oblibou používán a variován. Všechna tato fantaskní zvířata, která jsou po polovině století čttná, jako lvi-kozy-chiméry (*katalog č. E 5, E9, E9a*), by se měla přesto počítat k etrusko-orientalizujícím chimérám, které nelze přiřadit k žádnému mýtu. Odlesky této skupiny se nalézají ještě ve výzdobě etrusko-korintských váz kolem přelomu století (*katalog č. E41 až E43*). Jeden exemplář je dokonce přesunut až do Romagna (*katalog č. E44*). Zatímco skoro všechny rané orientalizující zlaté figurky (*katalog č. E33 – E36*) si lze představit bez řecké Chiméry, nelze přehlédnout, že při vzniku většiny mladších smíšených bytostí byla řecká Chiméra ve hře – buď přímo nebo přes mezičlánek. Žádné zvíře se totiž nevyskytuje v těchto kombinacích častěji než koza, buď jako hlava na zádech jiného zvířete (*katalog č. E39, E40a, e, f, E41, E42, E55*) nebo jako koza se lví nebo gryfí hlavou (*katalog č. E38, E40b*). Také hlava na konci ocasu se již u těchto bytostí nachází (*katalog č. E40d, E44*) – dříve než u lvů-koz-chimér, což lze možná přece jen vysvětlit mezerou v nálezech.

2.3.4 Boj s Bellerofontem

Pestrá mnohotvárnost smíšených bytostí typu Chiméry odumírá koncem orientalizujícího období. Někdy na konci této epochy musel být v Etrurii znám také mýtus o Bellerofontovi, protože nejstarší dostupné zobrazení na raženém vlysu impasto-pithu z centrální Etrurie (*katalog E56*) je sotva prvním etruským zobrazením. Častější byl pak tento mýtus teprve ve 2. polovině 6. století př. Kr. (*katalog č. E57, E58, E59*). Avšak v souvislosti se ságou o Bellerofontovi se nyní prosazuje i řecká Chiméra; jen jednou lze nalézt lva s hadím ocasem, ale bez kozí hlavy (*katalog č. E45*). Hlava hada je na konci ocasu zřetelná (*katalog č. E10, E21 - E29, E30 - E32, E57, E58, E59*), avšak také velmi často chybí (*katalog č. E11 – E18,*

---

¹⁰¹ Roes, A., The Representation of the Chimaera, JHS, LIV, 1934, 21 - 25

E47 – E54), přičemž už vůbec není jisté, zda neměla být provedena nebo z technických důvodů – na malých razidlech bucchera (*katalog č. E47 – E54*) - provedena nebyla. Ojediněle byly také znázorněny plameny, které vypouštějí hlavy Chiméry (*katalog č. E24*), přičemž je chrlí často jen kozí hlava (*katalog č. E12, E31*). Zřídka v první (*katalog č. E30*), častěji ve druhé polovině století (*katalog č. E31, E32*) se objevuje také typ, kde koza předníma nohama vyrůstá ze zad lva – v Řecku ho známe teprve ze zobrazení attického Bellerofonta – a korintského *Malíře Chiméry*. V Etrurii nenacházíme variantu, kde z trupu vyrůstá kozí tělo hledící dozadu a zvíře je tak stvořeno pro současný boj ve dvou směrech. Úplně všechny etruské Chiméry s výjimkou obzvláště pohyblivého hadího ocasu hledí skoro vždy dopředu.

2.3.5 Okřídlená Chiméra 6. století př. Kr.

Zvláště často je v archaické době ve střední Itálii prováděn typ Chiméry, který ji ukazuje okřídlenou a kozí hlava je provedena na konci jednoho křídla (*katalog č. E11 – E29, E54, E58 - 59*). Lze jej poprvé vidět na vozu Dutuit (*katalog č. E11*) a je potom ve 2. polovině století typem etruské Chiméry. V Řecku byl tento typ používán v 7. století př. Kr. jen zřídka (viz také protokorintský fragment skyfu z Aigíny;¹⁰² byl dobře provedený, působí opravdu dekorativně). Plasticky si nelze tuto Chiméru představit; musela by potom mít jen jedno křídlo anebo dvě kozí hlavy. Protože se však v Etrurii v 7. století př. Kr. okřídlená Chiméra zřetelně nevyskytuje, a nebo jen zřídka - u č. *E2, E3, a E6* se lze ptát, zda je případně míněno křídlo - je znovuoživení typu dvě ve 2. čtvrtině 6. století př. Kr. vysvětlitelné jen tradicí, z níž se ztratily některé mezičlánky.¹⁰³ Musela přijít do Etrurie s prvními provedeními Bellerofonta a už tam zůstat. Starší typy zobrazení se sice najdou přímo na trojnožkách Loeb (*katalog č. E24, E59*); přece se však dá další rozšíření okřídlené Chiméry v archaické Etrurii vysvětlit jinak: současný prsten z Kypru (*E59*), který je úzce příbuzný etruským „ionizujícím“ prstenům, je téhož typu. A. Roes¹⁰⁴ ukázala - avšak na příkladech velmi rozdílného datování, že hlavy na křídlech se v orientálním umění zobrazují různě; chtěla z nich také etruský typ okřídlené Chiméry přímo odvodit. Zdá se však pravděpodobnější, že typ s kozí hlavou na křídle přežil v Malé Asii a na Kypru až do archaické doby a s novou vlnou východořeckého vlivu se dostal v 6. století př. Kr. do Etrurie. Archaická etruská Chiméra je přece jen stále pohádkovou bytostí, která není spojena výlučně s mýtem o Bellerofontovi, avšak vede svůj vlastní, na něm nezávislý život. Takže to, že jsou zobrazováni lidé v boji s více chimérami

¹⁰² Payne, *Necrocorinthia*, 1931, Pl. 4, 1 - 2

¹⁰³ Terrosi Zanco, O., *StEtr* 32, 1964, 68 - 69

(*katalog č. E47 – E54*), nemusí být chápáno jako neporozumění řeckému mýtu, avšak jedná se zde jako už na E46 o motiv z oblasti „boj se lvy a netvory“. Konečně je jejich prvkem Chiméra, když se seskupuje se lvy nebo jinými směsnými bytostmi (*katalog č. E10, E12 - E14, E19, E21 – E23, E29*); kombinace s rytíři nebo koni (*katalog č. E18; kůň: E13, E15*) může zrovna tak být náhoda jako reminiscence na Bellerofonta a Pégasa. Pohlaví Chiméry většinou není zřetelné; může však být mužské (*podle E31, E57*) nebo ženské (*E12, E27, E31*) nebo mít dokonce mládě (*E31*).

---

¹⁰⁴ Roes, A., JHS, LIV, 1934, 21 - 25

2.4 Chiméry v klasickém období, za helénismu a Říma (shrnutí)

2.4.1 Řecká Chiméra

Po konci archaického období legenda o Bellerofontovi a Chiméře v řeckém malířství dále ztrácí na oblibě, kromě popularizace v malířství etruském ve 4. století př. Kr. a nepatrný návrat v attické červené figuře během poslední třetiny 5. století př. Kr., což se dá připisovat literárnímu vlivu Homéra, resp. Eurípidovým dramatům. Z toho by mohlo vyplývat, že historie legendy Bellerofonta a Chiméry je souběžná s jinými legendami v oblasti řeckého umění archaické doby.

V 5. století př. Kr. se Chiméra sice znovu objevila v poslední čtvrtině století, ale dekorativní typ je zastoupen pouze výjimečně.

Ve 4. století př. Kr. nejsou zobrazení Chimér, vyjmeme-li boj proti Bellerofontovi, častá.

V době helénismu jsou zobrazení Chimér také vzácná a téměř mizí.

Za Říma, kdy je také v popředí zobrazení boje Bellerofonta proti Chiméře, představuje Chiméra pohřební symbol a funguje také jako zdůraznění císařského triumfu. Chiméra je však znázorňována poměrně zřídka.

2.4.2 Etruská Chiméra

Jen málo orientalizujících nebo archaických mýtických bytostí přežívá konec archaické doby. Ze středních desetiletí 5. století př. Kr. dodnes zcela chybějí zobrazení Chiméry: jedinou výjimku tvoří mince, které opakují varianty kanonického typu. Od pozdního 5. století př. Kr. není již Chiméra vytvářena v žádné jiné souvislosti než v boji s Bellerofontem. Stejně jako u nejslavnějších antických Chimér, není již Chiméře z Arezza (*obr. XXIV, Příloha I*) protivník k dispozici, ona sama se však chová tak, jako by se připravovala na útok přicházející zepředu z výšky, a svým zraněním dokazovala, že protivník existuje. Také sošky a jednotlivé chiméry na malém bronzovém reliéfu a gemmách z pozdního 5. až 3. století opakují schéma Chiméry z Arezza – případně s určitými variantami. Je třeba chápat je jako výtah z mýtické bojové scény, nikoli jako jednotlivce. Bojové scény s Chimérou na etruských a faliských vázách, na etruských a praenestinských zrcadlech a na gemách se sotva liší od svých attických a jihoitalských předloh. Zde jako u jednotlivých provedení je většinou zvolen typ Chiméry nejčastější v Řecku, Chiméra s tělem lva, kozím krkem a hlavou a – často s plnovousem a

hadím ocasem. Na gemách často hadí hlava chybí nebo je nezřetelná. Ještě silněji – až k mýtu – omezují provedení zrcadlové rytiny, které podávají Chiméru jako jednoduchého lva. Naproti tomu faliské vázy nabízejí velmi rozdílná zobrazení, hlavy lva a kozy (nebo jen kozí) srší oheň; zde se nachází vedle „normální“ ještě typ Chiméry, u něhož koza až po přední nohy vychází ze lvího těla. Tento v postarchaickém Řecku velmi řídký typ je relativně častý v attické vázové malbě ve 2. století př. Kr.; odsud se asi dostal do faliské keramiky.

Nejasné je pohlaví Chimér. Na některých gemách a zrcadlech je ženou, na jednom velmi kvalitním faliském fragmentu zase mužem, což může snad být přehlédnutí malíře vázy, který maloval častěji lvy a lvice. Protože provedení Chiméry byla v 5. a 4. století př. Kr. oproti předcházejícím obdobím méně časté a ve 3. st. př. Kr. se nacházejí jen velmi zřídka, zobrazení Chiméry v pozdně etruském umění v podstatě chybí.

3. KATALOG¹⁰⁵

3.1 Řecká Chiméra

I. Samotná chiméra

A. Tělo lva, hlava kozy na hřbetě, ocas (hlava) hada

(1) Tři hlavy hledící dopředu

Gemmy

1. **Amygdaloid ze steatitu.** Leningrad, Ermitáž 515. Z Mélu. – *LIMC 197 obr. 1; Brommer 62, 8; Grassi 13 fig. 1.*
2. **Scarabeus, horský krystal.** Londýn, BM 1852.11 – 26.15. 18 x 13 mm. Konec 6. století př. Kr. Ženská chiméra v profilu zleva, nápis χαίρε, linka na okraji. – *LIMC 198 obr. 2; AG vol. III 136, 145; AGGems no. 447 pl. 32; EngrGemsGE no. 172, 66.*

Terakotové reliéfy

3. **Série antefixů.** Athény, NM 19444, různé exempláře v muzeu na Thasu. Z Thasu. Polovina 6. století př. Kr. – konec archaické doby. Spojené s druhou sérií představující Bellerofonta na Pégasu. – *LIMC 198 obr. 3; Brommer 33 Rel. gr. 4; Grassi 14 fig. 2; EAA 554 obr. 759.*
4. **Krétský pinax se dvěma registry.** Muzeum Herakleion. Z Lato. 6. století př. Kr. Vrchní registr: okřídlená Potnia. Spodní registr: Chiméra. – *LIMC 198 obr. 4; Brommer 33 Rel. gr. 2; BCH 53, 1929, 424 – 426, pl. 30, 2.*

Mince

5. **EL statér.** Kyzický, 6. století př. Kr. Av.: Chiméra. – *LIMC 198 obr. 5; Brommer 62 Münzen 6; Traité II, 1 178, 315 pl. 7, 29.*

(2) Tři hlavy otočené dozadu

Gemmy

6. **Skarabeus ze steatitu.** Mnichov, Münzensam. A 1356. 6. století př. Kr. – *LIMC 198 obr. 13; Brommer 62, 28; AGGems no. 343 pl. 25.*

Mince

7. **AR statér.** Chalkidiki. 2. nebo 3. čtvrtina 6. století př. Kr. – Av.: Chiméra. – *LIMC 198 obr. 14.*

¹⁰⁵ Roky, v nichž knihy vyšly, jsou uvedeny v Seznamu literatury. Všechny položky v tomto katalogu lze nalézt v LIMC III, 1986, 249 – 259 (řecká Chiméra) a 259 – 269 (etruská Chiméra). Pokud není v tomto katalogu uvedena literatura žádná, lze dílo najít právě pouze v textu LIMC a vyobrazení zde chybí.

Pečet'

8. **Pečet' ze slonoviny.** Athény, NM. Z Pérachory. 1. polovina 7. století př. Kr.

(3) Hlava lva a kozy dopředu, hlava hada dozadu

Černofigurové vázy

9. **Fragmenty skyfu**¹⁰⁶ (všechny zničené v roce 1953, vyjma jediného). Muzeum Ithaka 604. Z Aethu. Středně protokorintské I-II. Malíř z Aethu(?)¹⁰⁷ 1. čtvrtina 7. století př. Kr. – Chiméra stojící na čtyřech nohách, druhá (?), člověk před lvem, panter (hlava lva chybí, byla pravděpodobně otočena dopředu). – *BSA* 48, 312, no. 695 fig. 17; *Brommer* 229 C-10; *Schmitt* 346 ap. 1; *Robertson, M., BSA* 43, 1948, pl. 14.
10. **Korintský kulovitý aryballos.** Londýn, Viktorie a Albert Muzeum C 2498 - 1910. Z Camiru. Raně korintský. Malíř heraldických lvů. Poslední čtvrtina 7. století př. Kr. – *LIMC* 198 obr. 17; *Brommer* 228 C-2; *Payne, NC* no. 539 pl. 26, 4; *Grassi str. 15* fig. 3; *Schmitt* 347 ap. 12.
11. **Korintský kulovitý aryballos.** Athény, NM 285.¹⁰⁸ Raně korintský. Malíř heraldických lvů. Poslední čtvrtina 7. století př. Kr. – *Payne, NC* 291 no. 630; *Brommer* 228 C-8; *Schmitt* 347 ap. 10.
12. **Korintský kulovitý aryballos.** Univerzita Heidelberg 79¹⁰⁹. Z Boiótie. Raně korintský. Malíř heraldických lvů. Hnědožlutý, H 0,058, na bříše nádoby Chiméra směřující doprava, hlava kozy dopředu, hlava hada není jasně rozeznatelná, větší partie lvího těla pokryty červenou.¹¹⁰ Poslední čtvrtina 7. století př. Kr. – *LIMC* 199 obr. 19; *Brommer* 229 C-11; *CVA Deutschland* pl. 11, 8–9; *Schmitt* 347 ap. 11.
13. **Korintský kulovitý aryballos.** Tarent, NM 4865. Z tarentské nekropole. Středně korintský, 1. čtvrtina 6. století př. Kr. – *Brommer* 228 C-9.
14. **Korintský aryballos.** Athény, NM 17896. Středně korintský. 1. čtvrtina 6. století př. Kr. Chiméra chrlí oheň. – *LIMC* 199 obr. 21; *Brommer* 228 C-3; *Schmitt* 347 ap. 19.
15. **Korintské alabastron.** Univerzita Bonn 845. Z Athén. Středně nebo pozdně korintský. Malíř Hercegoviny. 1. nebo 2. čtvrtina 6. století př. Kr. – *LIMC* 199 obr. 22; *Brommer* 228 C-6; *Schmitt*, 347 ap. 20, pl. 81 fig. 8; *Amyx* pl. 105, 1 a - b.
16. **Korintský aryballos.** Woburn Abbey. – *Brommer* 229 C-19.
17. **Iónská situla.** Londýn, BM B 105 (88.2 – 8.11). Z Tell Defenneh. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Horní registr A: Bellerofon na Pegasu, B: Chiméra. Většina malby zmizela, trocha purpurové zbývá na jazyku lva a lístečích palmety.¹¹¹ – *LIMC* 199 obr. 24; *Brommer* 222 C-3; *CVA Great Britain* 8, pl. 4, 5; *Malten* 145 Abb. 44.
18. **Lakonská Droopova číše.** Univerzita Heilderberg 30. Z Boiótie. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Vnitřní medailon: Chiméra. Silné linie a červené proužky přes Chiméru. Chiméra má pravou přední nohu na lodyze palmety, na jiné sedí vodní pták. Vpřed hledící kozí hlava má dva velmi dlouhé zakřivené rohy, zadní roh je vpředu. Lví ucho je srdcovité. Rozsáhlé partie lvího těla, linie peří ptáků a střed palmety jsou pokryty

¹⁰⁶ Schmittová a Brommer uvádějí kotylé.

¹⁰⁷ Dunbabin/Robertson, *BSA* 48, 176.

¹⁰⁸ Brommer a Payne, *NC*, uvádějí Athény NM 258, dle Schmittové chybně.

¹⁰⁹ Brommer uvádí Heidelberg 78, dle Schmittové chybně.

¹¹⁰ *CVA Deutschland*, pl. 11.

¹¹¹ *CVA Great Britain* 8, pl. 4, 5.

červenou.¹¹² – *LIMC 199 obr. 25; Brommer 229 C-13; CVA Deutschland I, pl. 6, 7; Malten 150 Abb. 61; Pernice 193 fig. 2; Grassi 15 fig. 4.*

Gemmy

19. **Horský krystal.** Muzeum Ioannina 4923.¹¹³ Z Dódóny. 1. polovina 7. století př. Kr. – *LIMC 200 obr. 27; Brommer 61 Gemmen3.*
20. **Lentoid ze steatitu.** Kodaň. 2. polovina 7. století př. Kr. – *Furtwängler, AG pl. 5, 18; Malten 132 fig. 7; Brommer 62, 18.*
21. **Lentoid ze steatitu.** Univerzita Manchester. Poslední čtvrtina 7. století př. Kr. – *Brommer 62, 25.*

Kovový reliéf

22. **Zlatý prsten.** Kdysi Luzern, obchod (artmarket), 1964. 6. století př. Kr. – *Brommer 63, 37.*

Mince

23. **EL statér.** Iónie. Začátek 6. století př. Kr. Av.: Chiméra (rub: dva čtverce). – *LIMC 200 obr. 31; Brommer 63 Münzen 11; Traité II, 1,137, 197 fig. 5, 14; Malten 128 fig. 4.*

Pečeť

24. **Pečeť.** Athény, NM. Z Pérachory. 1. polovina 7. století př. Kr.

(4) Hlavy lva a kozy dopředu, hlava hada dolů

Gemmy

25. **Amygdaloid ze steatitu.** Athény, Britská škola M 43. Pravděpodobně z Mélu. 2. čtvrtina 7. století př. Kr. – *LIMC 200 obr. 33; Brommer 61 Gemmen 2; Betts, J. H., BSA 66, 1971, 53 no. 15 pl. 8.*
26. **Lentoid ze steatitu.** Londýn, BM 1934 I – 20.9. Rok 600 př. Kr. – *LIMC 200 obr. 34, Brommer 62, 24.*
27. **Lentoid ze steatitu.** Univerzita Manchester. Rok 600 př. Kr. – *LIMC 200 obr. 35; Brommer 62, 26.*

(5) Hlavy lva a kozy dopředu, had neurčitý (chybí nebo je obtížně rozeznatelný)

Černofigurové vázy

28. **Špičatý protokorintský aryballos.** Archeologické muzeum Syrakusy. Hrob 29. Středně nebo pozdně protokorintský. Head-in-Air Painter.¹¹⁴ 3. čtvrtina 7. století př. Kr. Chiméra v řadě zvířat. – *Payne, NC no. 17 pl 9, 4 a 5; Brommer 228 C-7; Dunbabin/Robertson, BSA 48, 1953, 178, no. 9; Schmitt 347 ap. 5.*
29. **Fragment „mélské“ amfory.** Thasos, Muzeum de l'Artemision. 3. čtvrtina 7. století př. Kr. – *LIMC 201 obr. 39.*

---

¹¹² CVA Deutschland I, pl. 6, 7.

¹¹³ Brommer uvádí Athény NM 16535.

¹¹⁴ Dunbabin/Robertson, BSA 48, 1953, 178, no. 9.

Gemmy

30. **Skarabeus z karneolu.** Athény, Národní muzeum 541. Konec 6. století př.Kr. – Chiméra a pták. – *LIMC 201 obr. 42; Brommer 61 Gemmen 5; AGGems no. 455, pl. 32.*
31. **Skarabeus z černého jaspisu.** Leningrad, Ermitáž 582. Z Aigíny. Konec 6. století př. Kr. L 16. – *LIMC 201 obr. 43; Brommer 62, 20; AGGems no. 456; GGFR pl. 392.*

Kovové reliéfy

32. **Fragment nárameníku bronzového pancíře.** Národní muzeum Athény. Z Pérachory. 2. čtvrtina 6. století př. Kr. Chiméra, z níž zbývá pouze vršek (v panelu dole Potnia Theron). – *Brommer 61, 10.*
33. **Nárameník pancíře.** Muzeum Olympie 1685. Z Olympie. 2. čtvrtina 6. století př. Kr. – *Brommer 61 Kleinkunst 7.*
34. **Nárameník pancíře.** Muzeum Olympie B 1804. Z Olympie. Polovina 6. století př. Kr. – *Brommer 61 Kleinkunst 8.*
35. **Nárameník pancíře.** Muzeum Olympie B 4477, 8363 a B 8399. Z Olympie.¹¹⁵

Volný reliéf

36. **Malý bronz, ornament na nádobí.** Mnichov, Antikensammlungen. Z Kréty.¹¹⁶ 6. století př. Kr. Z okrajů velkého měsidla na víno. – *LIMC 201 obr. 52; vlastní foto (Antikensamml. Mnichov).*¹¹⁷
37. **Fragment figuríny ze slonoviny.** Z Delf. Korintská práce z konce 7. stol. př. Kr. nebo z počátku 6. století př. Kr. – *LIMC 201 obr. 53; Brommer 60 Kleinkunst 3.*

(6) Hlava lva dopředu, hlava kozy dozadu, had dopředu

Gemma

38. **Lentoid ze stéatitu.** Londýn, BM 74.3 – 5.16. Z Mélu. 2. polovina 7. století př. Kr. Vyřezán po obou stranách, nalomený, 21 x 20 mm, na jedné straně okřídlení koně, jeden otočen, druhá strana Chiméra, levá přední tlapa zvednutá, rostinné motivy.¹¹⁸ – *LIMC 201 obr. 54; Furtwängler, AG Vol III. pl. V, 16; EngrGemsGE 39 no. 43.*

Kovový reliéf

39. **Bronzová trojnožka.** Muzeum Olympie B 5314. Z Olympie. Vrcholně archaická. 7. století př. Kr. Ztvárnění Chiméry upomíná na asyrské prototypy.¹¹⁹ – *LIMC 202 obr. 55; Brommer 61 Kleinkunst 6; Yalouris, Olympia, the Museum and the Sanctuary, 74 – 75; BCH 87, 1963, 791 fig. 6.*

¹¹⁵ Příklad podobného štítu (polovina 7. století př. Kr.) obr. 35a).

¹¹⁶ V Antikensammlungen, Mnichov, se uvádí „lakónský“.

¹¹⁷ Podobný lev s hadím ocasem. Mnichov, Antikensammlungen. Lví spony držely peplos na ramenou, jehlice se nezachovaly. Peloponéské, 6. století př. Kr. Vlastní foto, obr. 36a.

¹¹⁸ Richter, EngrGemsGE 39 no. 43.

¹¹⁹ Yalouris, A., N., Olympia, the Museum and the Sanctuary, Athens 2002, 74.

(7) Hlava lva dopředu, hlava kozy dozadu, hlava hada dozadu

Černofigurová váza

40. **Korintská mísa.** Vídeň, Kunsthistorisches Museum¹²⁰ 193 (IV 1624). Ze Siany. Středně korintská. Malíř Chiméry. 1. čtvrtina 6. století př. Kr. – *LIMC 202 obr. 56; Brommer 228 C-4; Payne NC 313 pl. 30, 8 no. 1040; Schmitt 347 ap. 15; Malten 28, 149 Abb. 60; Lawrence, P., AJA 63, 1959, 350 no. 1 pl. 87, 1.*

Gemmy

41. **Skarabeus z černého jaspisu.** Londýn, sbírka Mrs. Russell. Z Kréty. Poslední čtvrtina 6. století př. Kr.¹²¹ – *LIMC 202 obr. 57; Brommer 63, 34; AGGems no. 374 pl. 27; GGFR pl. 322; Boardman, Pre-Classical obr. 81a.*
42. **Skarabeus z černého jaspisu.** Londýn, kdysi sbírka Mrs. Russell. Z Kréty. Konec 6. století př. Kr. Je vidět přední noha kozy. L 15. – *AGGems no. 456.*¹²²

(8) Hlava lva dozadu, hlava kozy dopředu, hlava hada dopředu

Mísa

43. **Rhodska mísa.** Paříž, Louvre A 307. Z nekropole Camiros. Konec 7. století př. Kr. – *LIMC 202 obr. 62; Brommer 229 C-12; CVA France, I, pl. 3, 1; Malten Abb. 26.*

(9) Hlava lva dozadu, hlava kozy dopředu, hlava hada dolů

Pečeť

44. **Pečeť ze slonoviny.** Národní muzeum Athény. Z Pérachory. 1. polovina 7. století př. Kr. – *Barnett, R. D., Early Greek and Oriental Ivories, JHS 68, 1948, 15 fig. 12; Schmitt pl. 82 fig. 5.*

(10) Neurčité typy

Reliéf

45. **Metopa.** Athény, NM. Z Thermu. Asi 625 př. Kr. Zbývá zadní část těla lva a vztyčená hlava hada otočená dozadu. – *Brommer 6, Gemälde 1; Malten Abb. 59.*

Černofigurové vázy

46. **Špičatý arryballos.** Berlín, Staatliche Museum. Protokorintský střední nebo pozdní. 3. čtvrtina 7. století př. Kr. Sacrifice Painter.¹²³ (Popisy této vázy neudávají orientaci hlav.) – *Dunbabin, T. J., JHS 71, 1951, 63.*

¹²⁰ Hofmuseum 193, dle Payna a Schmittové.

¹²¹ Boardman, Pre-Classical, obr. 81a uvádí 530 př. Kr.

¹²² Obr. chybí i v Boardman, AGGems.

¹²³ Dunbabin/Robertson, BSA 48, 1953, 179.

47. **Fragment rhodské mísy.** Muzeum Thasos π 2714. Z Artémisia na Thasu. Konec 1. čtvrtiny/2. čtvrtina 6. století př. Kr. Hlava lva se nezachovala. – *LIMC 203 obr. 71; BCH 85, 1961, 919 fig. 2.*

B. Tělo lva, hlava kozy na křídle a ocas s hlavou hada

(1) Tři hlavy dopředu

Pečeť

48. **Pečeť ze slonoviny, fragment.** Athény, NM. Z Pérachory. 1. polovina 7. století př. Kr.

(2) Hlava lva dopředu, hlava kozy na křídle dopředu, hlava hada dozadu

Gemmy

49. **Kámen z ostrovů.** Muzeum Wroclaw. Asi z Mélu. 2. polovina 7. století př. Kr.

(3) Hlava lva dopředu, hlava kozy na křídle dopředu, had neurčitý

Kovový reliéf

50. **Zlatý prsten.** Londýn, BM 1009. Z Maroni (Kypř). 2. polovina 6. století př. Kr. – *LIMC 204 obr. 74.*

(4) Hlava lva dozadu, hlava kozy na křídle dopředu, hlava hada dozadu

Pečeť

51. **Pečeť ze slonoviny.** Národní muzeum Athény. Z Pérachory. 1. polovina 7. století př. Kr. Chiméra s jelenem v drápech.

(5) Hlava lva dozadu, hlava kozy na křídle dopředu, hlava hada dozadu

Gemma

52. **Lentoid ze stéatitu.** Berlín-západ, Staatliche Museum FG 96. Z Mélu. Asi 600 př. Kr. Gravírovaný na obou stranách, na jedné straně muž s krátkou sukni a nahá žena v obscénní scéně, na druhé straně Chiméra.¹²⁴ – *LIMC 204 obr. 76; Brommer 63 Gemmen 6; GGFR pl. 270; Furtwängler, AG pl. 5, 39, Taf. III.*

---

¹²⁴ Furtwängler, 1950, AG pl. 5, 39, Taf. III.

C. Tělo lva, protoma (busta) kozy, ocas s hlavou hada

(1) Tři hlavy dozadu

Černofigurové vázy

53. **Attické amfory s krkem.** Athény, NM. a) 16389¹²⁵ (Malíř Bellerofona. Bellerofon na Pégasu.) b) 16391 (Malíř Pégasa. Chiméra.). Z Vari. Asi 600 př. Kr. – *LIMC 204 obr. 80 (b); Brommer 220 A-1 (a), A-2 (b); Stucchi, EAA II, 1959, 44 Fig. 76, Schmitt 347 ap. 6 a 7, pl. 81 fig. 2 (a); Beazley, ABV 2, 1 - 2.*
54. **Attická číše typu Siana.** Saint Luis, Univerzita G. Washingtona 673 (WU 3272)¹²⁶. 2. čtvrtina 6. století př. Kr. Strana A: býk. Vnitřní medailon: Chiméra. – *LIMC 205 obr. 81; Brommer 227 A-4; AJA 44, 1940, 203 – 204 fig. 16; Schmitt 347 ap. 16, pl. 82 fig. 7; Beazley, ABV 52, 17.*
55. **Číše s attickým okrajem.** Londýn, BM B 417. Z Vulci. Střed 6. století př. Kr. Vnitřní medailon: Chiméra. – *LIMC 205 obr. 81; Brommer str. 227 A-8; Schmitt 347 ap. 17.*
56. **Číše s attickým okrajem.** New York, MMA 27.122.27. Střed 6. století př. Kr. Chiméra provedená na okraji, na obou stranách. Chiméra červená na části lví hřívky, bílá na lvích zubech, plecích kozy, tečky na hadovi. V oblasti uch: nesmyslný nápis, u uch palmety. Na straně B Chiméra podobná A, ale bílá barva na břiše kozy a nápis trochu jiný. H. 13,2, D. 20,8.¹²⁷ – *LIMC 205 obr. 83; Brommer 227 A-6; CVA United States 2 pl. 9, 11 a – b.*
57. **Číše s attickým okrajem.** Národní muzeum Tarent. Z Vaccarely. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Vnitřní medailon: Chiméra. – *Brommer 228 A-9.*
58. **Číše s okrajem.** Muzeum Siena 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Vnitřní medailon: Chiméra. – *Brommer str. 227 A-5.*
59. **Číše s attickým okrajem.** Kdysi Bale, obchod (artmarket). 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Vnitřní medailon: Chiméra. – *LIMC 205 obr. 86; Schmitt 347 ap. 18.*
60. **Amfora s attickým hrdlem.** Řím, Villa Giulia 50735. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. A: Belléofon. B: Chiméra. – *LIMC 205 obr. 87; Brommer 221 A-5; Schmitt 347 ap. 24; Stucchi, EAA 116, obr. 175; Boardman, BFV obr. 152; JHS 51, 1934, 113 anm. 2; Beazley, ABV 226, 5; Boardman, Schearzfingurige Vasen obr. 152.*
61. **Amfora s attickým hrdlem.** Harrow on the Hill, Harrow School Museum 29. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. – A: Héraklés a lev, B: Chiméra. – *Brommer 228 A-10; Beazley, ABV 598, 28.*
62. **Amfora s attickým hrdlem.** Philadelphia, Univerzitní muzeum MS 4852. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Pod jedním uchem Chiméra, pod druhým Pégasos. – *LIMC 206 obr. 89; Brommer 226 A-2.*
63. **Nikosthénská amfora s attickým hrdlem.** Muzeum Cagliari 83831. Asi 530 př. Kr. Z Tharru. A: Théseus a Mínotaurus mezi mladíky s koňmi, B: bojovníci, mladík s koněm. Pod každým uchem: Chiméra. – *Brommer 227 A-7; Beazley, ABV 228, 2.*
64. **Amfora s attickým hrdlem.** Pseudo-chalkidská. Leningrad, Ermitáž 1309. Z Caere? 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Dvě Chiméry proti sobě. – *LIMC 206 obr. 91; Brommer 229 C-14.*

¹²⁵ Schmittová uvádí NM 26389 (zřejmě omyl).

¹²⁶ Brommer, Vasenlisten 227 A-4.

65. **Boiotská mísa.** Leyden, Rijksmuseum I 1950/7.3. 2. čtvrtina 6. století př. Kr. – *Brommer 229 C-16.*

(2) Hlava lva dopředu, hlava kozy dopředu, hlava hada dozadu

Černofigurová váza

66. **Korintská mísa.** New York, MMA 41.11.1. Z Attiky. Středně korintská. Malíř Chiméry. 1. čtvrtina 6. století př. Kr. – *LIMC 206 obr. 93; Brommer 228 C-1; Schmitt 347 apod. 14, pl. 82 fig. 6.*

(3) Hlava lva dopředu, hlava kozy dozadu, had neurčitý

Černofigurová váza

67. **Korintská pyxis.** Bonn, Akad. Kunstmuseum 666.¹²⁸ Středně korintská. Malíř Chiméry. 1. čtvrtina 6. století př. Kr. – *LIMC 206 obr. 96; Brommer 228 C-5; Payne NC no. 892; Schmitt 347 ap. 13.*

D. Chiméra-drak: tělo lva přecházející v hada, protoma kozy

Černofigurová váza

68. **Fragment attické amfory.** Muzeum Aigina 565. Z Aigíny. Konec 7. století př. Kr. Attic Chimaira Painter.¹²⁹ Dvě Chiméry otočené zády k sobě. A– *LIMC 207 obr. 98; Brommer 227 A-2; Schmitt 347 ap. 8; Beazley, ABV 3, 1.*

Gemma

69. **Lentoid ze steatitu.** Mnichov, Münzensammlung 1322. Asi 600 př. Kr. „Melian stone“ – *LIMC 207 obr. 99; Brommer 62, 27; Schmitt pl. 82 fig. 4; Ohly, AM 79, 1961, 4 fig. 2.*

E. Neurčitý tvar

Černofigurová váza

70. **Fragment ionského kotle.** Muzeum Milétos. 6. století př. Kr.

Váza s reliéfy

71. **Fragment amfory z Tenu.** 7. století př. Kr. – *Brommer 229 E-1.*

---

¹²⁷ CVA United States 2 pl. 9, 11 a – b.

¹²⁸ Bonn 466, dle Brommera a Schmittové.

¹²⁹ Schmitt, 1966, 347 ap. 13.

II. Chiméra a Pégasos

Chiméra typu A (tělo lva, hlava kozy na hřbetě, ocas (hlava) hada)

(1) Tři hlavy dopředu

Kovový reliéf

72. **Nárameník pancíře.** Muzeum Olympie E 161. Z Olympie. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. – Chiméra a kůň (okřídlený?). – *LIMC 255 obr. v textu, Brommer 49 Varia 3.*

III. Fantastická stvoření podobná Chiméře

Vázy

73. **Geometrická amfora z ostrovů.** Národní muzeum Athény 11708. Z Théry. Začátek 7. století př. Kr. nebo asi 650. Okřídlený lev s ocasem končícím hlavou hada. – *BCH 1951 23 fig. 15.*
74. **Korintský aryballos.** Athény, Museum Canellopoulos 1319. 1. polovina 6. století př. Kr. Achileus a Troilos; vlevo předek koně, od něhož se odděluje předek kozy. Možná, že to je třeba vidět jako Pégasa. Amandry uvádí kontaminaci (křížení) mezi Pégasem a Chimérou. (?) – *LIMC 209 obr. 115 a 256 obr. v textu; BCH 97, 1973, 195 – 200 fig. 3 - 4.*

Gemmy

75. **Leontoid ze stéatitu.** Athény, Britská škola M 31. Pravděpodobně z Mélu. 2. čtvrtina 7. století př. Kr. Hlava lva, ocas hada a nohy kozy.
76. **Lentoid ze stéatitu.** Athény, NM. Z Pérachory. Asi 600 př. Kr. Lev končící hadem. – *Brommer 6 Gemmen 4.*

IV. Chiméra, Pégasos, Bellerofon (*LIMC Pégasos/Bellerofon*)

Vázy

77. **Pohár.** Paříž, Louvre A 478. Z Camiru. Heidelberský malíř. 550 – 540 př. Kr.¹³⁰ A: Bellerofon v tunice na vzepjatém Pégasu čelem k Chiméře mezi dvěma muži. B: Pandareos. I: Héraklés a Kentaur. H 14. – *LIMC 167 obr. 209; Brommer 220 A-3; Schmitt 347 ap. 22; Schefold, Sagenbilder obr. 101; Boardman, Schwarzfigurige Vasen obr. 39; Beazley, ABV 66, 54.*
78. **Fragment protokorintského skyfu.** Muzeum Aigína 235 (1476).¹³¹ Středně protokorintský. Asi 670 př. Kr. Eponymní váza Aegina Bellerofon Painter. Nahý Bellerofon s dlouhými vlasy na Pégasu zvedá pravou paži, čelem k Chiméře. – *LIMC 167 obr. 212; Brommer 222 C -1; Dunbabin/Robertson 177; Schefold, Sagenbilder 34 – 36 pl. 22; Schmitt 347 ap. 3; EAA 45 obr. 77, 78; Boardman, Schwarzfigurige Vasen obr. 46.*
79. **Protokorintský aryballos.** Boston, MFA 95.10. Asi 660 př. Kr. (MPC II – LPC). Macmillan Painter.¹³² Bellerofon s dlouhými vlasy mezi dvěma sfingami, na Pégasu, hrozí Chiméře. – *LIMC 167 obr. 213; Brommer 222 C-2; Amyx 37, 2; Dunbabin/Robertson 179 no. 2; Payne, Protokor. Vasenmalerei 2 – 4, taf. 20; Schmitt 347 ap. 4 („Boston 400“ dle Fairbanks Catalogue no. 400).*
80. **Fragment chalkidské hydrie.** Bonn, Akad. Kunstmus. 503. Asi 550 př. Kr. Bellerofon na cválajícím Pégasu mává oštěpem v levé ruce. – *LIMC 168 obr. 213.*

Terakota

81. **Pinax, terakota.** Muzeum Héraklion 11507. Z gortýnské akropole. 7. století př. Kr. Bellerofon na vzepjatém Pégasu čelem k Chiméře. – *LIMC 168 obr. 218.*

---

¹³⁰ Schefold, 1979, uvádí 560 př. Kr.

¹³¹ Schmitt uvádí „kotylé Aegina 1476“, Amyx i Payne „kotylé Aegina 253“.

¹³² Schmitt, 1966, 347 ap. 3

3.2 Etruská Chiméra

Katalog je rozčleněn nejprve podle kontextu, v němž se objevuje Chiméra:

I: Chiméra samotná nebo na vlysech bez spojitosti s činností;

II: Chiméra s lidmi (muži), kteří jí jdou vstříc nebo ji napadají, ale pravděpodobně nemohou být pokládáni za Bellerofonta;

III: Chiméra s Bellerofontem.

Uvnitř těchto oddílů se rozlišuje podle typů Chiméry, kde se typ A vyznačuje „normálním“ lvím tělem a ze zad vystupujícím kozím krkem a hlavou, a typ B je variantou, kde kozí hlava sedí na konci jednoho křídla; u typu C vystupuje celá přední část těla kozy s předními nohama ze zad lva. Uvnitř těchto typů se ještě dělí na Chiméry s hadím ocasem nebo bez něho. Jelikož nelze u všech typů přesně rozlišit, zda je na ocase vidět jen trapez nebo hadí hlava, existuje často meziskupina, přesto však jsou památníky, u nichž je konec ocasu ulomený, ale přesto je lze jistě zařadit do jejich původních skupin. V oddílu A jsou dále zachyceny řady děl, které neukazují Chiméru ve vlastním smyslu s těly lva a kozy, ale varianty, které v Etrurii nelze oddělit od „kanonického“ typu Chiméry.

I. Chiméra bez spojitosti s činností

A. Chiméra s tělem lva, kozí hlavou a krkem

(1) Bez hadího ocasu, obě těla hledí dopředu

1. **Zlatá deska s okrouhle plastickými figurkami.** Řím, Villa Giulia 13207. Z Praeneste, Tomba Barberini. 2. čtvrtina 7 století př. Kr. - *LIMC 209 obr. 1; Terrosi Zanco Taf. 5b; Cristofani: The Etruscans; Kunst und Kultur der Etrusker; Strøm fig. 73.*
2. **Zlatý pektorál s dekorací.** Vatikán, Mus. Etr. Greg. 695. Z Cerveteri, Tomba Regolini Galassi. Jihoetruský, polovina 7. století př. Kr. Řada Chimér ve 4. řadě zevně. Kozí krk sedí již zesponu na břiše (křídle?). - *LIMC 209 obr. 2; Terrosi Zanco Taf. 5a; Strøm fig. 52; Brommer 49 Varia 4.*
3. **Zlatý diadém s dekorací.** Londýn, BM 50.2 - 27.15. Z Vulci, Tomba Polledrara. „Isidin hrob“. Polovina 7. století př. Kr. Kráčející Chiméra na koncích lvího vlysu. Posazení kozího krku podobné č. 2. - *LIMC 209 obr. 3; Strøm figs 60 - 61.*
4. **Stříbrné reliéfy, obložení dřevěné cisty.** Řím, Palazzo Conservatori. Z Praeneste, Tomba Castellani. Polovina 7. století př. Kr. Chiméra ve vlysu s pohádkovými bytostmi. Zbyly jen fragmenty, z ocasu nic; přesto je sem lze zařadit, protože v 7. století není známá žádná Chiméra s hadí hlavou. - *LIMC 209 obr. 4.*

5. **Zlatá spona sanquisuga, s dekorací „a pulviscolo“.** Archeologické muzeum Florencie 77261. Z Vetulonie, Tomba del Littore. 3. čtvrtina 7. století př. Kr. Chiméra a okřídlená zvířata. – *LIMC 209 obr. 5; BSA 66, 1971, fig. 52; Grassi 23 fig. 18 a Taf. IV; Ström fig 58; Hess/Paschinger, Das etruskische Italien, obr. 38.*
6. **Reliéfne zdobené předloktí ze slonoviny.** Řím, Villa Giulia. Z Praeneste, Tomba Barberini. Polovina 7. století př. Kr. Chiméra ve zvířecím vlysu. Posazení krku kozy podobné č. 2. – *LIMC 209 obr. 6; BSA 66, 1971, fig. 56; Terrosi Zanco Taf. 17a.*
7. **Fragment sloního klu.** Univerzita Erlangen I 606. 2. polovina 7. století př. Kr. – Chiméra ve zvířecím vlysu, konec ocasu ulomený. – *LIMC 210 obr. 7.*
8. **Impasto kratér s bílou malbou.** Vatikán, Mus. Greg. Etr.15038. Z Cerveteri, hrobka Regolini Galassi. Polovina 7. století př. Kr. Chiméra ve vlysu se smíšenými bytostmi a lvy. – *Brommer 229 C-18; Terrosi Zanco 30 A5.*
9. **Bucchero-olla s gravírovaným dekorem.** Paříž, Louvre C 557 (ze sbírky Campana). 3. čtvrtina 7. století př. Kr. Asi z caerské dílny. Dvě Chiméry naproti sobě v rostlinném motivu po obou stranách. – *LIMC 210 obr. 9; Terrosi Zanco Taf. VII a; Grassi 24 fig. 19, 20, cat. n. 3; Bonamici Tav. 32 n. 71 a, b.*

(2) S hadím ocasem – lev a koza hledí dopředu, had dozadu

10. **Pozlacený stříbrný prsten.** Londýn, BM 1917.5 – 1.210. 2. polovina 6. století př. Kr. Stojící Chiméra antitheticky se Sfingou. Hadí ocas hledí dozadu. – *LIMC 211 obr. 10; Terrosi Zanco 32 A19.*

B. Hlava kozy vyrůstající z křídla

(1) Bez hadího ocasu – obě hlavy hledí dopředu

11. **Dva bronzové reliéfy, boční části vozu.** Paříž, Petit palais, sbírka Dutuit 157. Z Capuy. 2. čtvrtina 6. století př. Kr. Chiméra řvoucí. – *LIMC 211 obr. 18; Terrosi Zanco 46 D1 – D2.*
12. **Fragment terakotové desky.** Lavinium Inv. E 2537. Z Lavinia. Polovina 6. století př. Kr. Chiméra ve zvířecím vlysu hledí doprava. Kozí hlava srší oheň. Bradavky.
13. **Pozlacený stříbrný prsten.** Oxford, Ashm. Mus. FR 54. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Stojící Chiméra naproti koni. – *LIMC 211 obr. 20; Grassi 18 fig. 9; Terrosi Zanco 47 D5; Richter EngrGems Nr. 713.*
14. **Zlatá fibula (spona).** Řím, Villa Giulia 53822. Z Vulci? 3. třetina 6. století př. Kr. Ležící Chiméra, před ní dvě sfingy. – *Terrosi Zanco 48 D17.*

15. **Zlatá fibula (spona).** Londýn, BM 67.5 – 8.527. 4. čtvrtina 6. století př. Kr. Ležící Chiméra, před ní pasoucí se kůň. L 6,8 cm. – *LIMC 212 obr. 22; Brommer 60 Varia 4; Terrosi Zanco 48 D18, Taf. 8b; MacNamara, The Etruscans, obr. 45.*
16. **Bronzový reliéf.** Archeologické muzeum Perugia 1450. Z Castel San Marino. 520/10 př.Kr. Vpravo sedící Chiméra. V poli pod ní Hermes/Turms.
17. **Číše - bucchero pesante.** Londýn, BM 1928.1 – 17.31. 2. polovina 6. století př. Kr. Nalevo pasoucí se Chiméra, za ní ženská hlava. – *LIMC 212 obr. 24; Terrosi Zanco 49 D25; CVA 7, Great Britain, Taf. 20 (451), č. 15.*
18. **Ohřívadlo - impasto rosso.** Řím, Villa Giulia. Z kolekce Castellani. Pozdní 6. století př. Kr. Skupina bojujících zvířat, běžící muž, jezdec, Chiméra (řvoucí, konec ocasu pod břichem, hlava hada nerozeznatelná, také křídlo nevýrazné). Všechny postavy směřují napravo; kombinace Chiméry a jezdce, jejichž zobrazení neodpovídá scénám s Bellerofontem. – *Terrosi Zanco 47 D11.*

(2) Ocas s hadem možný, ale nezřetelný – lev a koza hledí vpřed

19. **Pozlacený stříbrný prsten.** Londýn, BM FR 27. 2. polovina 6.století př. Kr. Chiméra naproti sfinze. Konec ocasu nezřetelný. Hlavu hada nelze vyloučit. – *LIMC 212 obr. 26; Terrosi Zanco 47 D8.*
20. **Hydrie - bucchero pesante s raženým dekorem.** Brusel, Mus. Roy. A 816. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Chiméra ve vlysu napravo. Konec ocasu je rozštěpený; snad jde o hlavu hada. – *LIMC 212 obr. 27; Roes fig. 2.*
Podobné znaky (*razítka, kolky*): četné nádoby bucchero pesante. – *Terrosi Zanco 48 – 49 D 22 – 24.*

(3) S hadím ocasem – není-li uvedeno jinak, hledí všechny hlavy vpřed

21. **Zlatý prsten.** Londýn, BM FR 22. Z Vulci. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Chiméra naproti okřídlenému panteru. – *LIMC 212 obr. 28; Terrosi Zanco 47D7; Richter, EngrGems Nr. 707.*
22. **Zlatý prsten.** Paříž, Louvre Bj1068 (sbírka Campana). Z Vulci. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Sedící Chiméra naproti okřídlenému lvu. Hlava hada hledí dolů. – *LIMC 212 obr. 29; Terrosi Zanco 47 D6, Taf. 8a; Richter, EngrGems Nr. 712.*
23. **Zlatý prsten.** Paříž, Louvre Bj 1069 (sbírka Campana). 2. polovina 6. století př. Kr. Stojící Chiméra naproti sfinze. Hlava hada hledí dozadu. – *LIMC 212 obr. 30; Brommer 64, 2; Richter, EngrGems Nr. 711.*
24. **Bronzový reliéf, trojnožka Loeb C (Chase).** Mnichov, Antikensammlung SL 68. Ze San Valentino di Marsciano u Perugia. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Vlevo sedící Chiméra, hlava lva srší oheň. Spojení s Héraklem střílejícím z luku na následující desce je nanejvýš pochybné. – *LIMC 212 obr. 31; Krauskopf, ThebSag 78 Anm. 226 Taf. 10, 1; Grassi str. 18 Fig. 10; Bloch, Etruscans obr. 33.*

25. **Ohřívadlo - impasto rosso.** Řím, Villa Giulia 25172. Z kolekce Castellani. Polovina 6. století př. Kr. Chiméra sedící ve vlysu s jednotlivými lidmi, zvířaty a pohádkovými bytostmi. Hadí hlava hledí dolů. – *LIMC 212 obr. 31; Terrosi Zanco 46 D3.*
26. **Oinochoe - bucchero pesante s dekorem.** Orvieto, Museum dell'Opera del Dumo 1555. Z Orvieto, Nekropoli di Crocefisso del Tufo, hrob 28. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Druhá Chiméra sedící vlevo; za ní hráč na flétnu, následuje sfinga, potom se ve střídání znaků opakují hráč na flétnu, muž a žena. Souvislosti v konání nejsou zřejmé. – *Terrosi Zanco 48 D19, Taf. 9a.*
- Další buchera ze stejného razidla. – *Schauenburg, JdI 71, 79 Abb. 22.*
- Podobné: Orvieto, Mus. Faina Inv. 290. – *Terrosi Zanco 48 D20.*
27. **Pontský kyathos.** Řím, Villa Giulia. Z Vulci, hrob Osteria 177. 530 - 520 př. Kr. Chiméra v hlubokém vlysu. Bradavky. Krk kozy vychází z listu zad stejným způsobem jako křídlo sfingy; lze ho tedy považovat za degenerované křídlo. – *LIMC 212 obr. 34.*
28. **Amfora.** Cambridge, Fitz. Mus. GR 37.1864 (G 58). Z Vulci. Malíř Efeu, 530 - 510 př. Kr. Chiméra hledící směrem doleva. Hadí ocas hledí vpřed. Kozí hlava chrlí plameny, hadí hlava má dlouhý jazyk. – *LIMC 213 obr. 35; Terrosi Zanco 47 D10; Brommer 229 C15; Grassi 19 fig. 12; CVA I Cambridge, Taf. 15 (253) 2, Tav 15, 2.*
29. **Amfora s krkem.** Oxford, Ashm. Mus. 1925.139. Skupina Micali. Konec 6. století př. Kr. Chiméra vlevo ve zvířecím vlysu, kráčející. – *LIMC 213 obr. 36; Brommer 229 C17; Terrosi Zanco 48 D21 Taf. 9b.*

C. Tělo kozy s předními nohama vyrůstá ze zad lva - ocas s hadem - lev a koza hledí dopředu

30. **Pithos - impasto rosso s raženým vlysem z jednotlivých obrazových polí - metop.** a) Vídeň, Kunsthistorisches Museum IV 3930, z kolekce Castellani, b), c) Leningrad, Ermitáž B 1331 a 1333. 1. polovina až střed 6. století př. Kr. Vlevo řvoucí Chiméra, hlava hada hledí vpřed. V dalších polích Kentaur, lukostřelec, jezdec, válečník atd. – a) *LIMC 213 obr. 37; b) Terrosi Zanco 44 C1.*
31. **Amfora s krkem.** Basilej, Antikenmuseum Züst 399. La Tolfa Gattung. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. A: Vlevo Chiméra, hlava kozy srší oheň; hlava hada hledí dolů. Z bradavek Chiméry saje lvíče. B: totéž, avšak bez bradavek a sajícího dítěte. Existuje i podobný typ, mužská Chiméra bez lvíčete. – *LIMC 213 obr. 38.*
32. **Amfora s krkem.** Milano, Mus. Civ. Arch. A 7199 (Fondazione Lericci 56). Z Cerveteri, Monte Abbatone, hrob 211. Okolo roku 500 př. Kr. Chiméra vyskakující, hlava hada hledí dolů. – *LIMC 213 obr. 39; Terrosi Zanco 44 C2, str. 75 Taf. 7c.*

D. Varianty: lev nebo koza chybí nebo jsou nahrazeny jinými zvířaty

33. **Zlatá spona s okrouhle plastickými figurkami.** Řím, Villa Giulia 61545. Z Praeneste, hrobka Bernardini. Jihoetruská, 2. čtvrtina 7. století. Na středním prutu dřepící lvi, z jejichž zad vyrůstá druhá lví hlava; obě hlavy hledí vzad. Ve vnějších podélných řadách lvi s ženskou hlavou hledící vzad na zádech. – *LIMC 213 obr. 40; Terrosi Zanco 42 B1.*
34. **Zlatá oděvní přezka s okrouhle plastickými figurkami.** Řím, Villa Giulia 61573. Z Praeneste, hrobka Bernardini. Jihoetruská, 2. čtvrtina 7. století př. Kr. Dřepící lvi, z jejichž zad vyrůstá lidská hlava hledící vzad.
35. **Zlatá oděvní přezka s okrouhle plastickými figurkami.** Londýn, BM Jew 1370. 2. čtvrtina 7. století př. Kr. Lvi, na jejichž zádech vyrůstá buď dozadu hledící beran (skopec) nebo podobná ženská hlava. *Terrosi Zanco 42 B2, Taf. 6b; Marshall, JHS 30, 263 – 264 Abb. 1 -2.*
36. **Fragmenty zlaté spony s okrouhle plastickými figurkami.** Řím, Villa Giulia 61554. Z Praeneste, hrobka Bernardini. 2. čtvrtina 7. století př. Kr. Beran, z jehož hlavy vyrůstá hlava gryfa, zatímco na jeho zádech je narostlá druhá beraní hlava. – *Terrosi Zanco 59 Nr. 1.*
37. **Poklop pyxidy ze slonoviny.** Florencie, Mus. Arch. 21647. Z Masiliana d'Albegna, Circolo degli Avori. Polovina 7. století př. Kr. Beran se lví hlavou otočenou dozadu, která srší oheň (?). – *LIMC 263 v textu; Terrosi Zanco 59 Nr. 3; Grassi 21 Fig. 15.*
38. **Pyxis ze slonoviny.** Vídeň, Kunsthistorisches Museum X 167. 2. polovina 7. století př. Kr. Ve vlysu pohádkových zvířat koza se lví hlavou na zádech. – *Terrosi Zanco 59 Nr. 2, Taf. 10a.*
39. **Impasto-olla s bílou malbou.** Londýn, BM 1929.6 – 10.2. 2. polovina 7. století př. Kr. Dva vlysy koní s kozími hlavami na zádech. Tmavě hnědá amfóra, bílá a červená malba. – *Terrosi Zanco 59 Nr. 4; CVA 7, Great Britain, Taf. 9 (440) 2, IVBa, Tav. 9, 2.*
40. Obzvláště časté jsou varianty Chiméry ve faliské orienalizující keramice (2. polovina 7. – počátek 6. století př. Kr.), např.:
- a) **Kantharos - impasto.** Řím, Villa Giulia? Z Civitella San Paolo u Capeny. Koza se dvěma kozími hlavami na zádech. – *Terrosi Zanco 59 Nr. 5.*
  - b) **Holmos - impasto.** Řím, Villa Giulia? Z Capeny, Necropoli San Martino hrob 54. Koza s hlavou Gryfa na zádech. – *LIMC 264 obr. v textu; Terrosi Zanco 59 Nr. 6.*
  - c) **Kantharos - impasto.** Řím, Villa Giulia 29194. Necropoli San Martino hrob 114. Koně s různými zvířecími hlavami. – *Terrosi Zanco 60 Nr. 7.*
  - d) **Kantharos – impasto.** Řím, Villa Giulia 29193. Necropoli San Martino, hrob 114. Koně se dvěma oasy, z nichž horní končí zvířecí hlavou.
  - e) **Kantharos - impasto.** Hamburg, Mus. KG 1917. Jeleni (?) s kozími hlavami na zádech.

f) **Olla - impasto.** Stockholm, Medelhavsmus MM 1964:6. Koně s kozími hlavami na zádech.

41. **Etrusko-korintská amfora.** Řím, nadace Lerici. Z Cerveteri, Monte Abbatone, hrob 32. Skupina „anforni squamati“, počátek 6. století př. Kr. Vlys s pohádkovými bytostmi, panter, jelen, býk, pes (nebo kočkovitá šelma?) a kůň, pokaždé s kozí hlavou na zádech. Pes nebo vlk se třemi kozími hlavami. – *LIMC str. 264 v textu; Terrosi Zanco 60 Nr. 8, Abb. 1 – 6.*
42. **Amfora s krkem, polychromovaná.** Řím, Villa Giulia. Z Cerveteri, Monte Abbatone, hrob 384. Konec 7./počátek 6. století př. Kr. V hlubokém vlysu kopytník (býk, kůň?), z jejichž šíje vyrůstá kozí hlava. – *Terrosi Zanco 60 Nr. 9.*
43. **Tříuchá etrusko-korintská amfora.** Archeologické Muzeum Pienza Vescovile 39. Konec 7. století př. Kr. Koně (?) se lví hlavou na dlouhém krku na zádech.
44. **Náhrobní stéla.** Ze San Varano (Forlì). 1. polovina 6. století př. Kr. Okřídlená sfinga se lví hlavou na konci ocasu. – *Brommer 60 Reliefs 2.*
45. **Zlatý prsten.** Londýn, BM 1926.4 – 7.1. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Mezi jinými smíšenými bytostmi okřídlený lev s hadím ocasem.

II. Chiméra spolu s lidmi, kromě Bellerofonta

A. Chiméra se lvím tělem a kozí hlavou, bez hadího ocasu

46. **Olla - impasto se škrábaným dekorem.** Archeologické muzeum Florencie 72748. Z Orvieta. 2. čtvrtina 7. století př. Kr. Muž s helmou vráží kopí do zadní části Chiméry, před ní sfinga (?), podle jiných okřídlený kůň), potom lev. – *Brommer 222, 6; Terrosi Zanco 31 A9, 69 - 70; Schauenburg, 90 – 94, Abb. 32 – 34.*

Nádoby z bucchera s raženou dekorací („a clindretto“; asi chiuské, prostřední desetiletí 6. století př. Kr.)

Pro každý ražený motiv je jmenován jen jeden příklad.

47. **Víko urny.** Archeologické muzeum Florencie 3696. Z Cortony, „Melone di Camucia“. Dvě proti sobě stojící Chiméry, které jsou každá jedním mužem chyceny za ocas; mezi oběma Chimérami muž v knielaufu doprava. Doprava dole běžící pás na konci ocasu pravé Chiméry, který by mohl být interpretován jako spodní čelist hada, je to však asi spíše konec kozího rohu křižujícího ocas. – *Terrosi Zanco 31 A15, Taf. 8c.*
48. **Kalich.** Z Cetony, Necropoli di Cancelli hrobka 7. Dvě Chiméry stojící proti sobě, mezi nimi muž, který do té levé vráží dva meče (?) – *Terrosi Zanco 31 A14.*
49. **Kalich.** New York, MMA. Jako 57, muž má jen jednu zbraň.
50. **Amfora.** Chiusi, Mus. Arch. Coll. Paolozzi 186. Z Chiusi, Tomba della Pania. Podobné 57, muž zasahuje pravou Chiméru kopím. – *Grassi 29 Fig. 25.*

51. **Mísa.** Londýn, BM H 193. Muž zasahuje kopím levou Chiméru, která sedí na dvou proti sobě postaveným předním částem těl lvů. – *Terrosi Zanco 31 A13; CVA 7, Great Britain, Taf. 12, IVBa Tav. 15, 11, Tav. 16,3.*
52. **Skyfos.** Paříž, Louvre C 589 (z kolekce Campana). Trůnící muž chytá doprava kráčející Chiméru za ocas, před ní, rovněž doprava, jezdec a muž s kopím. – *Terrosi Zanco 32 A17.*
53. **Fragmenty.** Sèvres, Mus.Nat. 1237, 12. Z Cetony. Muž chytá doleva kráčející Chiméru za ocas, před ní muž, který vede koně za uzdu. – *CVA France, Taf. 27 (556), IVBc, Tav. 27,3; Terrosi Zanco 32 A18.*

B. Chiméra s kozí hlavou na křídle, bez hadího ocasu

Bucchero a cilindretto

54. **Amfora.** Archeologické muzeum Chiusi 1435. Sedící Chiméra, její pravá přední noha je natažena proti před ní stojícímu Kentarovi. Vpravo za ní muž s šípem (?), okřídlená žena, Kentaur a panter. – *LIMC 265 obr. v textu; Terrosi Zanco 47 D12.*

C. Varianty: Kůň s kozí hlavou na zádech

55. **Faliská konvice - impasto se škrábaným dekorem.** Paříž, Louvre S 5047. Polovina 7. století př. Kr. Několik koňských Chimér, dvakrát před nimi drobný muž, který je drží za uzdu.

III. Chiméra v boji s Bellerofontem

A. Chiméra se lvím tělem, kozí hlavou a hadím ocasem

56. **Fragmenty pithu - impasto rosso.** Z Biedy. 1. polovina 6. století př. Kr. Ocas Chiméry na fragmentu nezůstal. Bellerofon na bezkřídlem koni.
57. **Amfora s krkem.** Zúrich ET I B 15. Z Tarquinie. Okolo 530 př. Kr. Chiméra mužská. Bellerofon (jako na 65) na druhé straně vázy. – *Brommer 222, C5; Terrosi Zanco 32 A21; Schauenburg 88 – 89, Abb. 30 – 31.*

B. Chiméra s kozí hlavou na křídle a hadím ocasem

58. **Nástěnná malba.** Tarquinia, Tomba dei Torri. Okolo 540 př. Kr. Zleva přibíhá Chiméra, jejíž hadí ocas končí hlavou (ušima) podobnou psu. Hledí dozadu k malé sfinze vzadu. Vpravo od podpěry štítu rytíř (Bellerofon), za ním býk. – *LIMC 216 obr. 73; Brommer 34 Gemälde 3; Pijoan 215.*
59. **Bronzový reliéf, trojnožka Loeb A (Chase).** Mnichov, Antikensammlung SL 67. 3. čtvrtina 6. století př. Kr. Chiméra stojící napravo, v dalším poli Bellerofon. Hlava hada hledí vpřed. – *LIMC 217 obr. 74; Brommer 38 Kleinkunst 3; Terrosi Zanco 48 D16; Krauskopf, ThebSag 29 – 30, Taf. 8 – 9.*

4. ZÁVĚR

Mýtus o Bellerfontovi a Chiméře má maloasijské kořeny (je situován do Lykie samotnými Řeky) a předobrazy Chiméry najdeme na chetitských monumentech a dalších památkách. Řeckou Chiméru však přesto nejspíše stvořila invence umělců archaického období.

Eurípidés nazývá Chiméru „lvicí“ a na figurativních zobrazeních lvíce všeobecně převládá. Legenda naplno rozkvétá v umění Korintu, na protokorintských vázách můžeme sledovat počátky, první vrchol i úpadek typu Chiméry se lvím tělem, hlavami lva i kozy na hřbetě a ocasem zakončeným hadí hlavou.

Attické chiméry se pak odlišují od korintských orientací lví a kozí hlavy: obě jsou obráceny dozadu; nacházíme zde i kompletní kozí protomu, také hledící vzad. Zato zobrazení Chiméry jako převážně hadovité bytosti je v řeckém vázovém malířství vzácné.

Koncem 7. století př. Kr. se tedy ustanovily v korintském a attickém umění tři typy Chimér:

- lví chiméra, kráčející kupředu se lví i kozí hlavou hledící vpřed, typ, který zřejmě vznikl v Korintě a převládal zde,
- dračí Chiméra se lví i kozí hlavou nebo protomou obrácenými dozadu, tento typ se příliš neprosadil,
- lví Chiméra s kozí protomou a lví hlavou obrácenou dozadu.

Pozdější zobrazení jsou spíše neattického původu, důležitá je Chiméra s tlapou v heraldické pozici a Chiméra skrčená v tondu. V attickém malířství pak následuje dlouhý předěl, chiméry se znovu objevují v korintské linii. Pro attické malíře se Chiméra stala konvenčním tématem a jakýmsi bizarním znakem bez spojení s mytologickým pozadím a rannou uměleckou tradicí.

V Korintu je Chiméra v 6. stol. př. Kr. čistě dekorativní, naopak Athény zobrazují boj Bellerfonta a Chiméry dle mytologického kontextu. V první polovině 6. století př. Kr. je Chiméra dekorativním motivem rozšířeným po celém řeckém světě. Ve 2. polovině 6. století př. Kr. nacházíme v Athénách „dekorativní“ Chiméru s hlavami obrácenými dozadu a bustou kozy s nataženými předními nohama.

Korintské malířství ukončilo tradici zobrazování Chiméry právě před rokem 570 př. Kr., vrací se ke standardnímu korintskému typu, Chiméře dekorativní, i když kvalitně provedené.

Nastává období opravdu stereotypních zobrazení, napovídajících definitivní úpadek tématu.

Po korintském malířství následují už jen pozdní arybally a alabastra přinášející těžké, izolované postavy Pégasa.

Attická tradice i poté (cca v letech 550 – 530 př. Kr.) stále produkovala kompletní bojové scény mezi Bellerofonem, Pégasem a Chimérou, více či méně srovnatelné s attickými zobrazeními v tondu. Shoda v koncepci příběhu však neexistuje. Nacházíme obyčejné lovecké scény, záměny Hérakla za Bellerofonta a podobně. Konečný úpadek přišel v attickém malířství s emblematickými chimérami dekorujícími jednu nebo druhou stranu vázy pod držadly.

S koncem archaického období legenda o Bellerofontovi a Chiméře v řeckém malířství dále slábne.

V Etrurii vznikla první zobrazení Chiméry s tělem lva, z jehož zad vyrůstá koza, ještě před polovinou 7. století př. Kr. Tato jakoby pohádková bytost se stala záhy oblíbenou; lze ji nalézt na zlatých špercích a výrobcích ze slonoviny z poloviny a třetí čtvrtiny 7. století př. Kr., méně často pak na keramice té doby.

Od řecké Chiméry, která tomuto typu jistě sloužila za vzor, se liší ve dvou bodech: had, třetí a podstatná součást Chiméry, chybí – všechny etruské Chiméry tohoto období (snad až na několik výjimek) mají normální lví ocasy; a Chiméra není zobrazována ve vztahu k Bellerofontovi a příběhu jejich boje. Mezi zvířaty, která se vyskytují spolu s Chimérou na zvířecích vlysech, bývají sice také okřídlení koně, nelze je však nijak přímo kombinovat s Chimérou (existuje pouze Chiméra mezi gryfy a kamzíky nebo mezi gryfy a okřídlenými koňmi).

Raně etruské chiméry patří do říše orientalizujících pohádkových bytostí, ne do řeckého mýtu. Možná ještě před kozími chimérami – a ještě častěji před polovinou století – lze nalézt jiný typ Chiméry, totiž lidskou hlavu sedící na zádech lva. Je, jako i v Řecku, odvozen z orientálních vzorů. Tento motiv měl různé varianty.

Pestrá mnohotvárnost smíšených bytostí typu Chiméry odumírá koncem orientalizujícího období. Někdy na konci této epochy musel být v Etrurii znám také mýtus o Bellerofontovi, častěji zobrazován byl však teprve ve 2. polovině 6. století př. Kr. V souvislosti se ságou o Bellerofontovi se posléze prosazuje i řecká Chiméra.

V první a pak mnohem častěji častěji ve druhé polovině století se objevuje také typ, kde koza předníma nohama vyrůstá ze zad lva – v Řecku ho známe teprve ze zobrazení attického Bellerofonta – a korintského Malíře Chiméry. V Etrurii nenacházíme variantu, kde z trupu vyrůstá kozí tělo hledící dozadu a zvíře je tak stvořeno pro současný boj ve dvou směrech. Úplně všechny etruské Chiméry kromě pohyblivého hadího ocasu hledí skoro vždy dopředu.

Často je v archaické době ve střední Itálii zvláště ve 2. polovině 7. století prováděn typ Chiméry, který ji ukazuje okřídlenou a kozí hlava je na konci jednoho křídla. V Řecku byl tento typ používán v 7. století jen zřídka.

Archaická etruská Chiméra je přece jen stále mýtickou bytostí, která není výlučně spojena s mýtem o Bellerofontovi, avšak vede svůj vlastní, na něm nezávislý život. Takže to, že jsou zobrazováni lidé v boji s více chimérami, nemusí být chápáno jako neporozumění řeckému mýtu, jedná se pouze o motiv z oblasti „boj se lvy a netvory“.

Závěrem lze konstatovat, že řecké a etruské typy chimér, které v jednotlivých obdobích převažují, jsou odlišné a v obou oblastech vycházejí spolu s předovýchodní inspirací z místních uměleckých tradic. Jsme svědky mnohotvárnosti uměleckého ztvárnění jedné mýtické bytosti, která v archaickém období zažila svou největší slávu.

5. SEZNAM ZKRATEK

AG	Furtwängler, Die antiken Gemmen
AGGems	Boardman, Archaic Greek Gems
AJA	American Journal of Archaeology
AM	Athenische Mitteilungen
Amyx	Amyx, Corinthian Vase Painting of the Archaic Period
Av.	Avers
Beazley, ABV	Beazley, Attic Black – Figure Vase Painters
BCH	Bulletin de Correspondence Helénique
BM	British Museum
Brommer	Brommer, Vasenlisten zur griechischen Heldensage
BSA	The Annual of the British School of Athens
CVA	Corpus Vasorum Antiquorum
Dunbabin/Robertson	Dunbabin/Robertson, Some Protocorinthian Vase-painters, BSA 48
EngrGemsGE	Richter, Engraved Gems of the Greeks and the Etruscans, Part One
GGFR	Boardman, Greek Gems and Finger Rings
Grassi	Grassi, Introduzione all'iconografia della Chimera
JdI	Jahrbuch des deutschen archäologischen Instituts
JHS	Journal of Hellenic Studies
LIMC	Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae
Malten	Malten, Bellerophontes, JdI 40
NM	National Museum
Payne, NC	Payne, Necrocorinthia
RA	Revue Archéologique
Schmitt	Schmitt, Bellerophon and the Chimaera in Archaic Greek Art, in: AJA 70
StEtr	Studi Etrusci
Strøm	Strøm, Problems Concerning the Origin and Early Development of the Etruscan Orientalizing Style
Terrosi Zanco	Terrosi Zanco, La Chimera in Etruria durante i periodi orientalizante e arcaico, StEtr 32
Traité	Babelon, Traité des Monnaies Grecques et Romaines II,1

6. SEZNAM LITERATURY

Prameny

Apollodorus, The Library (Bibliotheka), přel. Sir James Frazer, London 1976.

Eurípidés, Élektra, přel. Olga Valešová, Praha 1978.

Eurípidés, Ión, přel. Stanislav Stuna, Praha 1931.

Hésiodos, Zrození bohů, přel. Julie Nováková, Praha 1976.

Homér, Ílias, přel. Rudolf Mertlík, Praha 1980.

Homérské hymny, přel. Otakar Smrčka, Praha 1959.

Lúkianos, Šlehy a úsměvy, přel. Ladislav Vareš, Praha 1969.

Pausaniás, Cesta po Řecku I, přel. Helena Businská, Praha 1973.

Pindaros, Olympijské zpěvy, přel. Jan Šprinc, Praha 2002.

Plinius Starší, Kapitoly o přírodě, přel. František Němeček, Praha 1973.

Publius Ovidius Naso, Proměny, přel. Ferdinand Stiebitz, Praha 1967.

Vergilius, Aenéis, přel. Otmar Vaňorný, Praha 1941.

Literatura

Amyx, D. A., Corinthian Vase Painting of the Archaic Period, Volume I – III, London 1988.

Andronicos, M., The Greek Museum: Olympia, Athens 1975.

Babelon, E., Traité des Monnaies Grecques et Romaines II, 1, Paris 1907.

Banti, L. & Cressedi, G., Bellerofonte, EAA II, Roma 1959, 42 – 45.

Barnett R. D., Early Greek and Oriental Ivories, JHS 68, 1948, 15 - 18.

Bartoccini, R., Die etruskischen Malereien von Tarquinia, 1978.

Beazley, J. D., Attic Black – Figure Vase Painters, Oxford 1956.

Bermond – Montanari, G., Chimera, Enciclopedia dell'Arte Antica classica e orientale (EAA) II, Roma 1959, 554.

Betts, J. H., Engraved Gemms in the Collection of the British School, BSA 66, 1971, 49 – 55.

Bloch, R., Etruscans, London 1965.

Boardman, J., Archaic Greek Gems, London 1968.

Boardman, J., Athenian Black Figure Vases, London 1997.

Boardman, J., Engraved Gems, The Ionides Collection, London 1968.

Boardman, J., Greek Gems and Finger Rings, Early Bronze Age to Late Classical, London 1970.

- Boardman, J.*, Pre-Classical, London 1978.
- Boardman, J.*, Schwarzfigurige Vasen aus Athen, Mainz am Rhein 1974.
- Bonamici, G., Neppi Modona, A.*, L'Etruria e Gli Etrusci, Firenze 1926.
- Bonamici, M.*, I bucheri noc figurazioni graffite, Firenze 1974.
- Borges, J. L.*, Fantastická zoologie, Praha 1988.
- Bouzek, J. – Čtvrtníková, M.*, Korintské umění, katalog, Hostinné 1984.
- Bouzek, J. – Ondřejová I. – Musil J.*, Úvod do klasické archeologie, Praha 1997.
- Bouzek, J. – Ondřejová I.*, Řecké umění, Praha 2004.
- Brommer, F.*, Vasenlisten zur griechischen Heldensage, Marburg/Lahn 1956, 2. vydání 1960, II – Theseus – Bellerophon – Achill, Marburg 1974.
- Burian, J. – Mouchová, B.*, Záhadní Etruskové, Praha 1966.
- Camporeale, G.*, The Full-Sakos Group: Faliscan Red-figured Skyphoi and Bell-Kraters, StEtr 37, Firenze 1969.
- Cook, R. M.*, Corpvs Vasorum Antiquorum, Great Britain, British Museum, Fascicule 8, London 1954.
- Corpvs Vasorum Antiquorum, United States of America, The Metropolitan Museum of Art, NY, Fascicule 2, Cambridge 1953.
- Cotterell, A. - Storm, R.*, The Ultimate Encyclopedia of Mythology, London 2004.
- Cristofani, M.*, The Etruscans – A New Investigation, NY 1979.
- Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike, Band 2, Band 3, Stuttgart 1997.
- Dohrn, T.*, Die etruskische Kunst in Zeitalter der griechischen Klassik, Mainz am Rhein 1982.
- Dunbabin, T. J. – Robertson, M.*, Some Protocorinthian Vase-painters, BSA 48, London 1953, 172 - 181.
- Dunbabin, T. J. (ed.)*, Perachora, Oxford 1962.
- Dunbabin, T. J.*, Humfry Payne's Drawings of Corinthian Vases, JHS, LXXI, 1951, 63 – 69.
- Fink, G.*, Encyklopedie antické mytologie, Praha 1996.
- Furtwängler, A.*, Die antiken Gemmen, Geschichte der Steinschneidekunst in klassischen Altertum, Berlin 1950.
- Giglioli, G. Q.*, L'Arte Etrusca, Milano 1935.
- Grassi, P. Z.*, Introduzione all'iconografia della Chimera, La Chimera D'Arezzo, 13 – 35.
- Graves, R.*, Řecké mýty, Praha 2004.
- Hess/Paschinger*, Das etruskische Italien, Köln 1980.
- Hoppin, J. C.*, Three Argive Lekythi in the MFA in Boston, AJA 4, 1900, 441 – 457.
- Hošek, R.*, Echidna, LIMC III, München 1986, 678 – 679.

- Hošek, R.*, Náboženství antického Řecka, Praha 2004.
- Jacquemin, A.*, Chimaira, LIMC III 1, München 1986, 249 – 259, obr. 197 – 208.
- Junker, I.*, Italy of the Etruscans, The Izrael Museum, 1991.
- Keller, W.*, Etruskové, přel. Radislav Hošek, Praha 1974.
- Kerényi, K.*, Mytologie Řeků I, II, Praha 1998.
- Krauskopf, I.*, Der thebanische Sagenkreis und andere griechische Sagen in der etruskischen Kunst, Mainz am Rhein, 1974.
- Krauskopf, I.*, Chimaira (in Etruria), LIMC III 1, München 1986, 259 – 269, obr. 209 – 217.
- Lamb, W.*, Corpvs Vasorum Antiquorum, Great Britain, Cambridge, I, Fitzwilliam Museum, Cambridge.
- Lochin, C.*, Pégasos, LIMC VII, München 1994, 214 – 230, obr. 142 – 171.
- Macnamara, E.*, The Etruscans, British Museum, Cambridge 1991.
- Malten, L.*, Bellerophon, JdI 40, Berlin 1925, 121 - 160.
- Marshall, F. H.*, Some Archaic Gold Ornaments With Representation of Sphinxes and Sirens, JHS 31, 1911, 263 – 265.
- Martin, R. a kol.*, Slovník řecko-římské mytologie a kultury, Praha 1993.
- Nogara, B.*, Gli Etrusci e la Loro Civiltà, Milano 1933.
- Ohly, D.*, Die Chimären des Chimäramalers, MA 76, Berlin 1961, 1 - 11.
- Pallotino, M.*, Etruscologia, Milano 1973.
- Papahatzis, N.*, Ancient Corinth. The Museums of Corinth, Isthmia and Sicyon, Athens 2001.
- Payne, H.*, Necrocorinthia – A Study of Corinthian Art in the Archaic Period, Oxford 1931.
- Payne, H.*, Protokorinthische Vasenmalerei, Berlin 1933.
- Pernice, E.*, Kyrenäische Schale in Berlin, JdI 16, Berlin 1901.
- Pijoan, J.*, Dějiny umění 2, Praha 1977.
- Pottier, E.*, Corpvs Vasorum Antiquorum, France, Musée du Louvre, pl. 3, 1, Paris.
- Pryce, F. N.*, Corpvs Vasorum Antiquorum, Great Britain, British Museum, Fascicule 7, London 1932.
- Richter, G. M. A.*, Engraved Gems of the Greeks and the Etruscans, Part One, London 1968.
- Richter, G.M.A.*, A Handbook of Greek Art, London/New York 1958.
- Robertson, M.*, Excavations in Ithaca V, BSA 43, 1948, str. 14 – 17.
- Roes, A.*, The Representation of the Chimaera, JHS 54, 1934, 21 – 25.
- Saska, L.F. – Groh, F.*, Mytologie Řeků a Římanů, Praha 1938.
- Schauenburg, K.*, Bellerophon in der unteritalischen Vasenmalerei, JdI 71, Berlin 1956, 59 - 96.

- Schauenburg, K.*, *Corpus Vasorum Antiquorum*, Deutschland, Heidelberg, Universität, Band 1, pl. 11, München 1954.
- Schefold, K.*, *Götter und Heldensagen der Griechen in der spätarchaischen Kunst*, München 1979.
- Schmitt, M. L.*, Bellerophon and the Chimaera in Archaic Greek Art, *AJA* 70, No. 4, 1966, 341 – 347.
- Strøm, I.*, *Problems Concerning the Origin and Early Development of the Etruscan Orientalizing Style*, Odense 1971.
- Swaddling, J. (ed.)*, *Italian Iron Age Artefacts in the British Museum*, London 1986.
- Szilágyi, J. G.*, *Ceramiche etrusco-corinzie figurate, Parte I*, *Monumenti Etruschi* 7, Firenze 1967, 630 – 658.
- Terrosi Zanco, O.*, La Chimera in Etruria durante i periodi orientalizzante e arcaico, *StEtr* 32, Firenze 1964, 17 – 72.
- Touchefeu-Meynier, O.*, Typhon, *LIMC VIII*, Zürich/München 1986, 148 – 152.
- Trencsényi – Waldapfel*, *Mytologie*, Praha 1967.
- v. *Geisau, H.*, Chimaera, *Die Kleine Pauly – Lexikon der Antike in fünf Bänden*, Band 1, München 1979, 856 – 858.
- Verdélis, N. M.*, L'apparition du Sphinx dans l'art Grec aux VIII et VII siècles avant J. – C., *BCH* 1951, 1 – 37.
- Vickers, M.*, *The Ashmolean Museum, Greek Vases*, Oxford 1982.
- von Vacano, O. W.*, *Die Etruskem*, Stuttgart 1955.
- Wissowa, G.*, *Pauly Real – Encyclopadie der Classischen Altertumswissenschaft*, Dritten Band, Stuttgart 1899, 241 – 251, 2280 - 2282.
- Yalouris, A., N.*, *Olympia, the Museum and the Sanctuary*, Athens 2002.
- Zamarovský, V.*, *Bohové a hrdinové antických bájí*, Praha 1996.

František Gellner

Chiméra

Vím, že jednou ke mně vkročí
cosi tiše za šera.

Vítězně se zadívá v mé oči
chiméra.

Vytuším jí po bok sedna,
že se snášet začíná
z beder otců snaha bezvýsledná
na syna.

Příloha I

Seznam vyobrazení:

Obr. I: Reliéf z Karchemiše

Obr. II: Skleněná destička, Dendra

Obr. III: Bellerofon, rodokmen

Obr. IV: Artemidin chrám na Korkýře, Gorgóna zrodila Pégasa a Chrysáora

Obr. V - VIII: příklady zobrazení Tyfóna na protokorintských korintských alabastrech:¹³³

- *Obr. V:* Londýn, Victoria and Albert Museum C 2492 – 1610 – *LIMC str. 112 obr. 2; Payne, NC no. 100; Amyx 56 no. 3.*
- *Obr. VI:* Muzeum Ženeva 3761 – *LIMC str. 148 obr. 3; Payne, NC no. 101; Amyx 56 no. 4.*
- *Obr. VII:* Wurtzbourg, Wagner Muzeum HA 260, 620 – 590 př. Kr. – *LIMC str. 112 obr. 5; Amyx, 57 no. 2.*
- *Obr. VIII:* Bâle, Antikenmuseum 188. – *LIMC str. 112 obr. 8; Amyx 92 no. 12 pl. 42 fig 22b.*

Obr. IX – XI: Tyfón na bronzových reliéfech.¹³⁴

- *Obr. IX:* Muzeum Olympie B 977. – *LIMC str. 148 obr. 17.*
- *Obr. X:* Muzeum Olympie B 1802. – *LIMC str. 148 obr. 18.*
- *Obr. XI:* Muzeum Olympie B 1643. – *LIMC str. 148 obr. 19.*

Obr. XII: Tyfón v etruské hrobce

Obr. XIII: Tyfón opět na alabastru

Obr. XIV: Tyfón bojující s Diem

Obr. XV a - c: Protokorintský aryballos, Boston

Obr. XVI: Reliéf na chetitském monumentu

Obr. XVII: Chetitská sfinga ze Zincirli (Sedndschirli)

Obr. XVIII: Etruská váza v Bruselu

Obr. XIX: Zlatá spona, Britské muzeum

Obr. XX: Kamenný reliéf, Britské muzeum

Obr. XXI: Luristánský bronz

Obr. XXII: Sfinga s hlavou gryfa na křídle

Obr. XXIII: Skyfos z Kerameiku

Obr. XXIV: Chiméra z Arezza

---

¹³³ O. Touchefeu-Meynier, *LIMC VIII*, 1994, 148 -152

¹³⁴ *ibid.*

Příloha II

Příloha III

